

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА РОМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І ПЕРЕКЛАДУ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

на тему **КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ МЕТАФОРИЗАЦІЇ НАЗВ РОСЛИН У
ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ**

Виконала: студентка 2 курсу
групи 8.0358-ф
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.055 Романські мови та
літератури (переклад включно), перша -
французька
освітньо-професійної програми
Мова і література (французька)
Бригадиренко Валентина Юріївна

Керівник: к.ф.н., доц. Стуліна Є.В.

Рецензент к.ф.н., доц. Уділова Т. М.

Запоріжжя – 2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет іноземної філології

Кафедра романської філології і перекладу

Освітній рівень магістр

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація 035.055 Романські мови та літератури (переклад включно), перша - французька

Освітня програма Мова і література (французька)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

«___» _____ 2020 року

З А В Д А Н Н Я НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА БРИГАДИРЕНКО ВАЛЕНТИНИ ЮРІЇВНИ

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра (проекту) «Когнітивний аспект метафоризації назв рослин у французькій мові»

Керівник кваліфікаційної роботи (проекту) Стуліна Євгенія Володимирівна к.ф.н., доцент

затверджені наказом ЗНУ від «22» квітня 2020 року № 597-с

2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи (проекту) 08.01.2020

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи (проекту) положення когнітивної лінгвістики (М. Джонсон, Дж. Лакофф) (М. М. Болдирев, В. Г. Гак, О.С. Кубрякова, А.П. Чудінов і ін.), в рамках теорії концептуальної метафори і метонімії (Н.Д. Арутюнова, М.В. Нікітін, М. Джонсон, Дж. Лакофф,) електронні словники : “Larousse”, “Le Centre National De Ressources Textuelles et Lexicales”, “Abby Lingvo”, “British National Corpus”, “ Le Réseau D’Associations De Mots”.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

1) виявити фітонімічні одиниці, які отримують переносні значення у французькій мові; 2) визначити когнітивні моделі, згідно з якими здійснюється формування переносних значень фітонімів; 3) описати когнітивні механізми, що забезпечують утворення переносних значень фітонімічних одиниць; 4)

встановити області знання, які активізуються при формуванні нових метафоричних, метонімічних утворень.

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи (проекту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Стуліна Є. В., к.ф.н., доц.	22.04.2019	22.04.2019
Розділ 1	Стуліна Є. В., к.ф.н., доц.	18.06.2019	18.06.2019
Розділ 2	Стуліна Є. В., к.ф.н., доц.	25.10.2019	25.10.2019
Висновки	Стуліна Є. В., к.ф.н., доц.	12.12.2019	12.12.2019

6. Дата видачі завдання 22.04.2019 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Срок виконання етапів роботи (проекту)	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх аналіз	квітень 2019	виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	квітень 2019	виконано
3.	Написання вступу	травень 2019	виконано
4.	Написання теоретичного розділу	червень 2019	виконано
5.	Написання практичного розділу	серпень 2019	виконано
6.	Формулювання висновків	вересень 2019	виконано
7.	Проходження нормоконтролю	грудень 2019	виконано
8.	Одержання відгуку та рецензії	січень 2020	виконано
9.	Захист	січень 2020	виконано

Автор роботи несе персональну відповідальність за відсутність в роботі несанкціонованих текстових запозичень (академічного плагіату)

Магістрант

(підпис)

В. Ю. Бригадиренко

(ініціали та прізвище)

Керівник роботи

(підпис)

Є. В. Стуліна

(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер

(підпис)

Т. М. Уділова

(ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота – 78 стор., 65 джерел

Об'єктом дослідження є фітонімічні одиниці, які активно розвивають переносні значення у французькій мові.

Мета роботи: виявлення когнітивних основ формування переносних значень фітонімічної лексики, що передбачає виявлення когнітивних моделей і механізмів, що забезпечують утворення нових значень.

Теоретико-методологічні засади: основні положення когнітивної лінгвістики, що розробляються в працях зарубіжних (М. Джонсон, Дж. Лакофф), і вітчизняних дослідників (М. М. Болдирев, В. Г. Гак, О. С. Кубрякова, А. П. Чудінов і ін.), в рамках теорії концептуальної метафори і метонімії (Н. Д. Арутюнова, М. В. Нікітін, М. Джонсон, Дж. Лакофф), теорії вторинної номінації (О. С. Кубрякова, В. М. Телія).

Отримані результати: в ході дослідження встановлено, що фітонімічна лексика французької мови представляє собою лексичну систему, до якої входить ряд лексичних категорій: дерева, чагарники, трави, ліани, квіти, злаки, овочі, фрукти, горіхи, ягоди, частини рослин, фізіологічні процеси, частини рослин, сукупність рослинних об'єктів, дії, вироблені над рослинами, якісні характеристики рослин.

Фітонімічна лексика виступає засобом репрезентації концептосфери *рослина*, що має інтегративний характер. Структура концептосфери *рослина* може бути представлена загальною когнітивною матрицею, яка об'єднує такі когнітивні контексти: життєвий форми, морфологія рослин, цикли розвитку, види рослин, сукупність рослинних об'єктів, дії над рослинами, в рамках яких і відбувається осмислення фітонімічних одиниць в прямому і переносному значеннях.

Проведене дослідження підтвердило, що формування переносних значень фітонімів в сучасній французькій мові здійснюється на основі певних когнітивних моделей за рахунок дії когнітивних механізмів: «концептуальна метафора», «концептуальна метонімія», «перспективізація», «дефокусування», «з'єднання», «добудовування» і «розвиток». Важливу роль в процесі формування переносних значень фітонімічної лексики, особливо незакріпленої в словниках, грає мовної контекст. Знання, співвідносно з фітонімічною одиницею, розглядається як концепт, що складається з ряду характеристик, що володіють певними властивостями, серед яких при аналізі враховувалися центральність і стійкість / мінливість.

Розумовим процесом, що забезпечує формування переносних значень фітонімічних одиниць є концептуальна деривація. Дослідження когнітивних основ формування переносних значень фітонімів дозволило виявити ряд когнітивних моделей (метафоричних і метонімічних), на основі яких власне і здійснюється цей процес.

***Ключові слова:** концептосфера, тематична група, когнітивна метафора, когнітивна модель, когнітивна матриця, фітонім.*

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ПРОБЛЕМАТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТАФОРИ В КОГНІТИВНОМУ АСПЕКТІ	9
1.1 Еволюція поглядів на метафору.....	9
1.2 Становлення когнітивної теорії метафори.....	13
1.3 Когнітивні аспекти дослідження флористичної метафори на матеріалі французької мови.....	18
1.4 Флористична метафора як фрагмент національної картини світу носіїв французької мови.....	26
РОЗДІЛ 2 ВИВЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ПЕРЕНОСНИХ ЗНАЧЕНЬ ФІТОНІМІВ У РАМКАХ КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНОГО ПІДХОДУ	32
2.1 Фітонімічна лексика як тематична група	32
2.2 Концептосфера «рослина».....	37
2.3 Особливості формування переносних значень фітонімів на основі когнітивних моделей і механізмів	46
2.3.1 Формування переносних значень фітонімів на основі метафоричних і метонімічних моделей... ..	47
2.3.1.1 Метафорична модель порівняння: <i>homme - plante (людина – рослина)</i> ...	48
2.3.1.2 Метафорична модель порівняння: <i>animal - plante (тварина – рослина)</i> ..	55
2.3.1.3 Метафорична модель порівняння: <i>artefact – plante (артефакт–рослина)</i>	56
2.3.1.4 Метафорична модель порівняння: <i>concept abstrait - plante (абстрактне поняття – рослина)</i>	59
2.3.2 Формування переносних значень фітонімів на основі метонімічних моделей.....	61

2.3.2.1 Метонімічна модель порівняння: рослина- його квітка (<i>plante- sa partie</i>)	61
2.3.2.2 Метонімічна модель порівняння: рослина- деревина цієї рослини (<i>plante- le bois de cette plante</i>)	62
2.3.2.3 Метонімічна модель порівняння: рослина- місце цієї рослини (<i>plante- l'endroit</i>).....	62
2.3.2.4 Метонімічна модель порівняння: плід- запах цього плоду- запах взагалі; квітка- запах цієї квітки- запах взагалі (<i>le fruit - l'odeur de ce fruit - l'odeur en général; fleur – son odeur- l'odeur en général</i>).....	63
2.3.2.5 Метонімічна модель порівняння: плід- смак цього плоду- смак взагалі (<i>le fruit- le goût de ce fruit - le goût en général</i>).....	64
2.4 Структура знань і когнітивні механізми, що визначають осмислення фітонімів у переносному значенні	65
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	75

ВСТУП

Актуальність даного дослідження обумовлена зверненням до вивчення основ формування переносних значень фітонімічної лексики з позицій когнітивно-дискурсивного підходу, який відкриває нову перспективу для дослідження співвідношення одиниць мовного і концептуального рівнів, а також надзвичайною складністю і багатоаспектністю явищ концептуальної метафори і метонімії, що забезпечують формування переносних значень фітонімічних одиниць. Актуальним також є вивчення найменувань рослин (фітонімів) як засобів вербалізації різних структур знання з метою виявлення того потенціалу лексичних одиниць даної категорії, який дозволяє їм виступати засобом репрезентації оціночних знань про людину, а також знань про тварин, артефактах, абстрактних явищах.

Об'єктом нашого дослідження є фітонімічні одиниці, які активно розвивають переносні значення у французькій мові.

Предметом дослідження виступають ментальні процеси, що визначають формування переносних значень фітонімічних одиниць, когнітивні моделі і механізми їх конструювання.

Основна мета роботи полягає у виявленні когнітивних основ формування переносних значень фітонімічної лексики, що передбачає виявлення когнітивних моделей і механізмів, що забезпечують утворення нових значень.

Мета роботи зумовлює постановку і вирішення таких конкретних **завдань**:

- виявити фітонімічні одиниці, які отримують переносні значення у французькій мові;
- визначити когнітивні моделі, згідно з якими здійснюється формування переносних значень фітонімів;
- описати когнітивні механізми, що забезпечують утворення переносних значень фітонімічних одиниць;

- встановити області знання, які активізуються при формуванні нових метафоричних, метонімічних утворень.

Наукова новизна дослідження полягає у використанні когнітивно-дискурсивного підходу, одного з перспективних напрямків сучасної лінгвістики, який передбачає, що вивчення семантики мовних одиниць в когнітивному аспекті прямо пов'язане з вивченням людської комунікації. Даний підхід дозволяє виявити когнітивні моделі (метафоричні, метонімічні), що визначають створення переносних значень фітонімічних одиниць, а також описати когнітивні механізми, завдяки яким переносні значення формуються в режимі реального часу (on-line) як за рахунок обліку контекстуальної інформації, так і знань, що стоять за тією чи іншою фітонімічною одиницею. У роботі визначаються області знання, що активізуються при формуванні переносних значень фітонімічних одиниць; фітоніми розглядаються як засоби репрезентації оціночних знань.

Теоретична значимість цього дослідження полягає в обґрунтуванні положення про те, що процесом, що забезпечує формування переносних значень фітонімів є концептуальна деривація, в ході якої вторинна концептуалізація і категоризація здійснюються за рахунок певних когнітивних моделей і механізмів; в описі концептосфери *рослина*, а також концептуальних областей, що забезпечують осмислення фітонімів в переносному значенні. Результати аналізу фактичного матеріала дозволяють сформулювати висновки про когнітивні аспекти формування переносних значень фітонімічної лексики у французькій мові, що сприяє подальшій розробці теорії концептуалізації і теорії концептуальної деривації.

Практична значущість дослідження визначається тим, що отримані результати можуть бути використані в лекційних курсах з лексикології французької мови, при розробці спецкурсів з когнітивної лінгвістики, в

дослідницькій практиці і лексикографічних описах, а також при навчанні практичному володінню французькою мовою як іноземною.

Теоретичною базою дослідження послужили основні положення когнітивної лінгвістики, що розробляються в працях зарубіжних (М. Джонсон, Дж. Лакофф) і вітчизняних дослідників (М. М. Болдирев, В. Г. Гак, О.С. Кубрякова, А.П. Чудінов і ін.), в рамках теорії концептуальної метафори і метонімії (Н.Д. Арутюнова, М.В. Нікітін, М. Джонсон, Дж. Лакофф), теорії вторинної номінації (О. С. Кубрякова, В. М. Телія), теорії концептуального аналізу є похідним про слова (В.С. Кубрякова та ін.).

Матеріалом дослідження послужили фітонімічні одиниці, розвиваючи переносні значення у французькій мові, отримані методом суцільної вибірки з електронних словників: “Larousse”, “Le Centre National De Ressources Textuelles et Lexicales”, “Abby Lingvo”, “British National Corpus”, “ Le Réseau D’Associations De Mots”, а також художніх творів різних авторів.

Структура роботи: дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаної літератури.

У вступі аргументується актуальність обраної теми, визначається об'єкт та предмет дослідження, обґрунтовується теоретичне та практичне значення роботи.

Перший теоретичний розділ містить аналіз поглядів на метафору як мовний феномен, становлення когнітивної теорії метафори та концептуальні сфери застосування флористичної метафори у французькій мові.

Практична частина присвячена аналізу прикладів, що підтверджують гіпотезу про те, що формування переносних значень фітонімів відбувається на основі певних когнітивних моделей, а також за участю механізмів концептуальної деривації. Виявляються і описуються когнітивні моделі (метафоричні, метонімічні) і механізми, що забезпечують формування образних значень фітонімічних одиниць (концептуальна метафора, концептуальна

метонімія, перспективізація, з'єднання, добудова, розвиток, дефокусування). Визначаються концептуальні області, які репрезентуються фітонімічними одиницями в переносному значенні.

У **висновках** в узагальненому вигляді викладені результати проведеного дослідження.

Загальна кількість сторінок 78, кількість використаних джерел 65.

РОЗДІЛ 1

ПРОБЛЕМАТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТАФОРИ В КОГНІТИВНОМУ АСПЕКТІ

1.1 Еволюція поглядів на метафору як мовний феномен

Метафора як один із тропів з античних часів привертала увагу вчених виключно в рамках риторичного підходу. Метафора розглядалася як фігура мови, стилістична прикраса, однак, в ХХ столітті виникло принципово нове розуміння цього феномена. Дж. Лакофф і М. Джонсон запропонували революційне тлумачення метафоричного перенесення - як базової ментальної операції процесу утворення нових структур інформації і знань на основі вже наявних [Лакофф, Джонсон 2004].

Таке відкриття було б неможливо без принципової зміни в ХХ столітті наукової парадигми - переходу до антропоцентричного підходу, який поставив на перше місце вивчення людини і, зокрема, вивчення людського мислення, сприйняття дійсності, процесу виникнення нових знань і появи нових ідей.

У 1873 році видатний німецький філософ Ф. Ніцше пише статтю «Про істину та неправду в аморальному сенсі», в якій стверджує наступне: «Це спонукання до утворення метафор - це основне призначення людини, яке не можна ні на хвилину ігнорувати, бо цим самим ми ігнорували б саму людину» [Об истине и лжи во вненравственном смысле 2019], тут вперше сформульовано тезу, згодом підтверджену Дж. Лакоффом і М. Джонсоном, про споконвічну метафоричну природу людської свідомості.

Е. Кассіерер, німецький філософ, велика частина його робіт створена в 20-30-х рр. ХХ століття, представник неокантианської школи, особливу увагу приділяв міфологічній свідомості, ірраціональності людського мислення. У

статті «Сила метафори» він звертається до існування «базових» метафор, які виходять зі свого походження до міфів. Він пише наступне: «Мовна форма метафори співвідноситься з міфологічною. Одна переходить в іншу і обумовлює її зміст. Ця обумовленість може розглядатися тільки як взаємна. Мова і міф з самого початку знаходяться в нерозривному зв'язку, з якого поступово вони виділяються як самостійні елементи. Вони є різними частинами однієї і тієї ж гілки символічного формоутворення, що відбуваються від одного і того ж акту духовної обробки, концентрації і підвищення простого уявлення» [Кассирер 1990, с. 35]. Фактично, слідом за К. Г. Юнгом він висуває припущення про існування в людській свідомості глибинних, ірраціональних, міфологічних структур знань, які К. Г. Юнг назвав архетипами, що знаходять своє мовне вираження у вигляді метафор [Jung 2001].

У 1962 році ідею базової метафори розвиває американський аналітичний філософ Макс Блек. У роботі «Models and Metaphors» він написав наступне: «Звичайно, метафори небезпечні - і, можливо, найбільш небезпечні в філософії. Але заборонити їх використання - значить навмисно обмежити здатності нашого розуму до пошуку і відкриття» [Блек 1990, с.153-172]. Тут вже принципово позначене метафоричне перенесення, як засіб побудови нових знань про світ шляхом перенесення добре відомих властивостей і характеристик раніше вивченої області. Він також вважається одним з основоположників інтерактивної теорії метафори, які пропонують виключити можливість буквального підходу до осмислення метафори, але представляють її як взаємодію двох різних ідей. Така точка зору переважає в сучасній метафорології. М. Блек робить спробу розгляду метафори як певної мовної інтерактивної моделі і виділяє її окремі структурні характеристики - фрейм і фокус. Сутність метафоричної взаємодії ідей за М. Блеком, лежить в області загальноприйнятих асоціативних зв'язків [Блек 1990, с. 167].

Ідея моделювання метафор отримала розвиток у роботах психолога з Принстонського університету Дж. Джейнса. У своїй роботі «The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind» він розвивав ідею про те, що абстрактні концепти формуються за допомогою конкретних метафор [Jaynes 2000, с. 469], а також запропонував ряд нових понять для опису механізму метафоричного перенесення. Поняття «метафора, метафранда, парафують і парафранда», запропоновані ним, згодом не отримали розвитку в лінгвістиці, хоча з певними застереженнями їх можна вважати передвісниками широко відомих в даний час термінів «сфера-джерело», «сфера-мішень» і «метафоричні слідства», які були детально викладені у роботі Дж. Лакоффа і М. Джонсона «The Contemporary Theory of Metaphor».

Одним з найважливіших досліджень у сфері метафор є теорія фрейму, висунута Максом Блеком, яка отримала розвиток в роботах Марвіна Мінського, фахівця в галузі штучного інтелекту. М. Мінський висунув припущення про те, що знання в пам'яті зберігаються у вигляді особливих цілісних структур, фреймів. Фрейми складаються з базових елементів - слотів, і утворюють деревоподібну структуру у вигляді графів [Минский 1979, с. 3]. Аналогічний спосіб упорядкування інформаційних структур застосували американські лінгвісти Дж. Лакофф і М. Джонсон в описі метафоричних концептів в своїй головній роботі «Metaphors we live by». Їх теорія, що отримала надалі назву «когнітивна революція» або «когнітивний переворот», в даний є одним з найактуальніших підходів до вивчення метафори.

Також слід зауважити, що не менш важливим є вклад Дж. Лакоффа і М. Джонсона, які висунули постулат про принципову метафоричність людського мислення. На їх думку :«Метафора є базовою ментальною операцією, що лежить в основі взаємодії зі світом, отримання нових знань і створення уявлень...Наша повсякденна понятійна система, в рамках якої ми думаємо і діємо, по суті своїй метафорична» [Лакофф 2004, с. 256]. Метафоричне

перенесення відбувається між двома масивами структур знань (фреймів і сценаріїв, що складаються зі слотів). Інформаційні структури, що відносяться до добре вивченої (архетипічних) сфери знань, є сферою-джерелом (source domain), а область, до якої застосовується метафоричне перенесення, отримала назву сфера-мішень (target domain). Перенесення здійснюється на основі базових характеристик (типових сценаріїв), властивих сфері-джерела. Архетипічний набір базових образів, що зберігається в узагальненій пам'яті людства - людському несвідомому - являє собою поле інформаційних структур - джерел для метафоричного перенесення в нові, невивчені області. Гіпотеза Дж. Лакоффа про інваріантність передбачає односпрямоване перенесення з частковим збереженням структури сфери джерела [Lakoff 1990].

Когнітивний підхід, розроблений Дж. Лакоффом і М. Джонсоном, був прийнятий у вітчизняній лінгвістиці цілком, без змін і доповнень. Як зазначається у цілому ряді досліджень, альтернативних підходів в даний момент не запропоновано, термінологія запозичена. Відмінності в номінації термінів когнітивного підходу викликані варіаціями перекладу. За вдалим висловом вчених, вплив когнітивістики був досить сильним, щоб змістити фокус вивчення метафори з прагматичного аспекту на семантичний.

В цілому XX століття охарактеризувалося для метафори переходом від суто лінгвістичного до міждисциплінарного підходу. В результаті синтетичного осмислення метафоричного перенесення в рамках філософії, лінгвістики, когнітивістики та інших дисциплін народилося нове розуміння цього мовного феномену, розширилося поле вивчення зв'язку між мовою і мисленням, з'явилося базове розуміння механізмів зв'язку між свідомим і несвідомим і вербальне вираження цього процесу.

Отже ми можемо сказати, що короткий перегляд історії становлення теорії когнітивної метафори дозволяє дійти висновку про діалектичну єдність

мислення і мови, з одного боку, та появу нового когнітивного підходу у рамках антропології до вивчення процесу метафоризації і його закріплення у мові.

У наступному підрозділі ми зупинимося на наукових положеннях, які підтверджують актуальність проблематики когнітивної метафори, що, на нашу думку, спонукає взагалі розвитку і прогресу лінгвістики як науки.

1.2 Становлення когнітивної теорії метафори

Три десятиліття тому в сфері дослідницького інтересу гуманітарних наук виявилися когнітивні структури і механізми оперування цими структурами. Згодом цей процес отримав назву когнітивної революції (cognitive revolution), когнітивного повороту (cognitive turn), що привело до виникнення когнітивної науки (когнітології, когітології), яка ставить собі за мету дослідити як процеси сприйняття, категоризації, класифікації та осмислення світу [Болдырев 2001, с.8], так і системи репрезентації і зберігання знань [Кубрякова 1994, с. 34]. Як зазначає Дем'янков В. когнітивна лінгвістика - напрям, "в центрі уваги якого знаходиться мова як загальний когнітивний механізм" [Дем'янков 1994, с.304]. Центральне місце в когнітивній лінгвістиці займає проблема категоризації навколишньої дійсності, важливу роль в якій грає метафора як прояв аналогових можливостей людського розуму. Метафору в сучасній когнітивістиці прийнято визначати як (основну) ментальну операцію, як спосіб пізнання, категоризації, концептуалізації, оцінки і пояснення світу.

Багато вчених поділяють думку про те, що основними передумовами когнітивного підходу до дослідження метафори стали положення про її ментальний характер (онтологічний аспект) і пізнавальний потенціал (епістемологічний аспект).

На феномен метафоричності мислення звертали увагу Д.Вико, А. Річардс, М. Бірдслі, Х. Ортега-і-Гассет, Е. Маккормак, П. Рікер, Е. Кассирер, М. Блек, М.

Еріксон і інші дослідники (роботи багатьох з них представлені в збірнику "Теорія метафори") [МакКормак 1990, с. 76]. У 1967 році М. Осборн вказував на ту обставину, що людина схильна метафорично асоціювати владу з верхом, а всі небажані символи поміщати внизу просторової осі, що, відповідає класу орієнтаційних метафор в теорії концептуальної метафори [Osborn 1967, с. 115-126]. У розробленій ним же теорії архетипічних метафор проглядаються витоки сучасної теорії "тілесного розуму". Відносним аналогом концептуальних метафор можна вважати метафоричні кластери, як спосіб опису системності політичних метафор у Д. Джемісон [Jamieson 1980, с. 32].

Займаючись проблемою генезису і еволюції людської свідомості, американський вчений Дж. Джейнс запропонував оригінальну гіпотезу про історичну динаміку функціональної асиметрії людського мозку, відображеної в письмових джерелах різних історичних епох. У 1976 році дослідник випустив книгу "The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind", в якій окрема глава була присвячена метафорі, що відображає ту роль, яку вчений відводив метафорі в формуванні когнітивної системи людини [Jaunes 2000]. Дж. Джейнс пов'язував еволюцію свідомості зі здатністю до метафоризації і вважав, що, метафора – це спосіб розширення нашого розуміння світу, експансії людської свідомості.

Питанням метафори, як раніше вже зазначалось, займався Дж. Лакофф. У більш пізній роботі "The Contemporary Theory of Metaphor" він строго розмежував метафоричне вираження і концептуальну метафору, підкреслюючи, що "локус метафори - в думці, а не в мові" [Lakoff 1993, с.203].

Всі розглянуті дослідження сприяли становленню когнітивного підходу до метафори.

Когнітивна теорія метафори досліджує, зокрема, концептуальну (термін Дж. Лакоффа) метафору, під якою В.В. Сітьков розуміє "результат відображення знання про одну концептуальну область в іншій концептуальній

області” [Ситьков 2002, с. 12]; О.М. Баранов пропонує більш вузьке визначення концептуальних метафор - стійкі відповідності між областю джерела та областю мети, які є зафіксованими в мовній і культурній традиції цього суспільства [Баранов 2003, с. 76].

Основними складовими концептуальної метафори є концептуальний референт, концептуальний корелят, підґрунтя метафори та контекст [Белова 2003, с. 73–76]. Під концептуальним референтом (його називають також ментальною сферою-мішенню, денотативною зоною, реципієнтною сферою, направленням метафоричної експансії) розуміють той денотативний субстрат, що ідентифікується за допомогою метафори [Белозерова 2004, с.104], концептуальний корелят (в інших термінах – ментальна сфера-джерело, сфера-донор, джерело метафоричної експансії) [Чудинов 1991–2000] – це концепт, що залучається до порівняння; підґрунтям метафори є співвідношення між референтом і корелятом, що містить певний аспект для порівняння, загальну ознаку [Белозерова 2004, с. 104]. Контекст при цьому є вирішальним для вибору аспекту подібності. Отже, концептуальна метафора (термін Лакоффа) складається з концептуального референта, концептуального корелята і контексту.

Багато дослідників проводять аналіз метафорики певного дискурсу, обмеженого будь-якими критеріями, у межах когнітивної теорії шляхом розгляду метафоричних моделей цього дискурсу. Представники вітчизняної школи когнітивної лінгвістики [Баранов 2003, с. 73–80] розуміють під метафоричною моделлю сукупність мовних засобів, які образно представляють ту чи іншу понятійну сферу та об’єднані між собою однією назвою. А.Н. Баранов наводить приклади метафоричних моделей, розрізняючи моделі війни, механізму, організму, театру, медицини тощо [Баранов 2003, с. 79].

А.П. Чудинов підкреслює, що метафоричні моделі закладені в понятійній системі людського розуму, “це – свого роду схеми, за якими думає й діє

людина”. Метафорична модель характеризується відкритістю, здатністю до максимально детального розгортання з використанням багатьох компонентів, надаючи таким чином можливість зробити метафоричний образ багатоаспектним та цілим. Дослідник пропонує розглядати метафоричні моделі як ціле, що має свій сценарій, набір фреймів і слотів [Чудинов 1991–2001].

Таким чином, зупинившись на основних положеннях когнітивної теорії метафори, можна зробити висновок, що з розвитком когнітивної лінгвістики метафора посідає провідне місце в її дослідженнях. Цей факт не є випадковим: вивчення метафори доводить її причетність до процесів мислення, здобуття, переробки й передачі інформації. Метафора безпосередньо пов’язана з досвідом певного колективу, народу; саме в ній, починаючи з найдавніших часів, втілені думки людей щодо навколишньої дійсності. Розглядаючи метафори конкретної мови, можна осягнути основи культури цього етносу, прослідити її становлення, розвиток у часі.

Таким чином, як виходить з аналізу теоретичного матеріалу, когнітивна теорія досліджує метафору як засіб концептуалізації дійсності, як основну ментальну операцію, що поєднує різні понятійні сфери для пояснення, характеристизації, пізнання однієї за допомогою іншої. З метою дослідження метафорики когнітивна теорія пропонує аналіз концептуальних метафор мови, розглядаючи їхню структуру, або метафоричних моделей, які становлять набір метафор з однієї понятійної області для розгорнутого зображення, пояснення певного явища іншої понятійної області.

Крім доведення звязку концептуальних метафор з культурною парадигмою, слід зупинитися також на типології концептуальних метафор. У типології американських дослідників концептуальні метафори, поділяються на три основні групи: структурні, онтологічні та орієнтаційні. У структурних метафорах когнітивна топологія сфери-мішені є моделлю для осмислення сфери-мішені (ARGUMENT IS WAR), онтологічні метафори категоризують

абстрактні сутності шляхом окреслення їх кордонів у просторі (MIND IS MACHINE) або за допомогою персоніфікації (Inflation is eating up our profits), орієнтаційні метафори відображають опозиції, в яких зафіксовано наш досвід просторової орієнтації в світі (GOOD IS UP, BAD IS DOWN) [Лакофф, Джонсон 2004].

Різноманіття сучасних досліджень по концептуальній метафорі свідчить не тільки про безперервний, але і зростаючий інтерес до теорії Дж. Лакофф і М. Джонсона. Твердження про те, що концептуальні метафори охоплюють всю сферу людського досвіду і володіють значним когнітивним потенціалом, на сьогоднішній момент підкріплюється численними дослідженнями концептуальної метафори, що охоплюють практично більшість сфер людської діяльності.

Сфера застосування евристик цієї теорії постійно розширюється за рахунок включення в наукові дослідження матеріалів все більшої кількості мов: прикладом можуть служити публікації, присвячені арабським або китайським метафорам. Ще один напрямок розвитку названої теорії - це звернення до метафоричного потенціалу невербальних семіотичних систем, тобто дослідження концептуальної метафори в карикатурі, жестах і у візуальному ряді креолізованих текстів.

Переглядається традиція обмежувати роль метафори в філософії і науці. Хоча когнітивна метафора зазвичай і протиставляється традиційному розумінню феномену, який возводиться до Аристотеля, дослідники все частіше відзначають, що саме Аристотель першим вказав на пізнавальний потенціал метафори. Філософи наступних поколінь не звернули належної уваги на зазначену Аристотелем здатність "метафори проникати в сутність речей" [Лакофф 2004, с.213], а "представники природничих наук ставилися до метафори зневажливо, яка немовби лежить за межами граматики, що характеризує неохайне мислення, а не як до законного теоретичного

інструменту " [МакКормак 1990, с. 102]. На даний момент широкого поширення набули дослідження когнітивного потенціалу метафори в отриманні наукового знання. Вплив концептуальної метафори на розвиток наукових ідей досліджувався стосовно самої філософії, а також біохімії, історії, математики, педагогіки, політології, психології, генетики, економіці і багатьом іншим науковим напрямкам.

Як показує представлений огляд, когнітивний підхід до аналізу метафори займає провідне становище в сучасній метафорології, але дуже багато аспектів когнітивної теорії як і раніше залишаються дискусійними. Запропонована Дж. Лакоффом і М. Джонсоном теорія отримала широке визнання у світовій науці і знайшла багатобічне вживання в практичних дослідженнях, разом з тим ця теорія активно розвивається і інтерпретується в багатьох наукових школах і напрямках, отримуючи нові імпульси до еволюції в рамках різних методологічних установок.

1.3 Когнітивні аспекти дослідження флористичної метафори

У цьому розділі ми зупинимося на результатах наукових досліджень щодо флористичних концептуальних метафор на матеріалі французької мови, щоб визначитись у подальшому з розвитком аналізу такого типу метафор. Ми визначились з відбором наукових досліджень, які розглядали наступну проблематику: когнітивні основи формування переносних значень фітонімів (Дементьєва, А. Г.), специфіка актуалізації фітонімної фразеології в рамках певних дискурсів, де автори розглядають закономірності вживання фразеологічного матеріалу як індикатора національного світобачення і комунікативного поведінки носіїв національної мови (Бондарева М. М.), когнітивна флористична метафора (на матеріалі поетичних текстів).

У лінгвістиці, що розвивається в останні десятиліття під егідою когнітології, мова розглядається як загальний когнітивний механізм - система знаків, що грають важливу роль в репрезентації й інтерпретації інформації. Особливого значення набувають дослідження, пов'язані з виявленням і моделюванням структур знання, що лежать в основі мовних одиниць і категорій (М.М. Болдирев, В.З. Дем'янков, О.С. Кубрякова, М.В. Нікітін та інші), розглядом процесів пізнання і мислення. У зв'язку з цим інтерес представляє визначення таких структур знання, які співвідносяться з фітонімічною лексикою.

Фітонімічна лексика неодноразово потрапляла в поле зору лінгвістів, при цьому дослідження проводилися як на матеріалі однієї мови, так і в порівняльному плані. У своїх дослідженнях вчені розглядають різні аспекти семантики і функціонування фітонімічних одиниць. У ряді досліджень об'єктом розгляду являють прями значення фітонімів. Вони виконуються на матеріалі самих різних мов (російської, англійської, французької, німецької, іспанської та т.д.), а основною метою вивчення в них є вмотивованість фітонімів (Т.Д.Баришнікова). У дослідженнях переносних значень фітонімічних одиниць (О.В. Рижкова, О.І. Мусаєва) , застосовуються когнітивний і лінгвокультурологічний підходи для виявлення особливостей семантики і національної специфіки освіти переносних значень фітонімів.

Однак, незважаючи на велику кількість робіт, присвячених вивченню фітонімічної лексики, даний мовної пласт вимагає більш докладного розгляду з позицій когнітивно-дискурсивного підходу.

За визначенням дослідників Дж. Лакоффа та Чудінова А. П. новий погляд на проблему формування переносних значень фітонімів полягає в розгляді не тільки флористичної метафори, а й у виявленні *метонімічних і метафоричних* моделей, когнітивних механізмів, що дозволяють встановити підстави метафоричних і метонімічних переносів, а також у виділенні і описі

концептосфер, щодо яких відбувається осмислення фітонімів у переносних значеннях [Lakoff 2004], [Чудинов 2000].

Науковцем Чудиновим, була запропонована класифікація, згідно якої фітонімічна лексика являє собою єдину лексичну підсистему, яку утворюють лексичні категорії: дерева (*cèdre*, n., m.), чагарники (*arbuste* n., m.), трави (*fenouil* n., m.), квіти (*tulipe* n., f.), злаки (*blé* n., m.), ліани (*houblon* n., m.), овочі (*oignon* n., m.), фрукти (*poire* n., f.), горіхи (*amande* n., f.), ягоди (*cerise* n., f.), частини рослин (*bourgeon* n., m.), фізіологічні процеси (*enracinement* n., m.), сукупність рослинних об'єктів (*forêt* n., f.), дії, вироблені над рослинами і їх частинами (*extirper* v.), характеристики рослин (*vert* (-e) adj.).

За зауваженням автора описані лексичні категорії репрезентують концептосферу рослина, в основі якої лежить складний концепт *рослина*. Аналіз словникових дефініцій фітонімів *plante*, n., f. - у французькій мові дозволив виявити центральні і стійкі характеристики концепту *рослина*: 'живий організм, який має різні життєві форми і види', 'прикріплений спосіб життя' (пасивність зростання); 'Своєрідні цикли розвитку'; 'Будова - корінь, стебло (стовбур), листя, плоди'; 'Особливості харчування'; а також ті характеристики, які можуть розглядатися як стійкі або мінливі в залежності від їх ролі в забезпеченні цілісності концепту, який репрезентован фітонімічною одиницею, яку позначає конкретна рослина: 'форма', 'розмір', 'колір', 'будова' (плодів), 'властивість (рослин і плодів)', 'фаза зростання', 'функція'. До числа мінливих характеристик відносяться 'позитивні асоціації', 'негативні асоціації', 'місце зростання'.

Концептосфера *рослина*, яка об'єднує категорії слів з фітонімічною семантикою, за зауваженням автора, може розглядатися як багатоаспектне знання, тому при дослідженні даної концептосфери автор використовував метод когнітивно-матричного аналізу, розроблений М.М. Болдиревим і застосований його учнями. Концептосфера *рослина* об'єднує в собі кілька

різних контекстів осмислення фітонімічних одиниць, які були виявлені з урахуванням структури тематичної групи «рослина».

Схема 1

Когнітивні контексти матриці РОСЛИНА, які актуалізуються фітонімами в прямому і переносному значеннях

Запропонована когнітивна матриця відображає загальні найбільш релевантні концептуальні сфери (області) осмислення мовних одиниць, які репрезентують концептосферу *рослина*: *життєві форми*, *морфологія рослин*, *види рослин*, *цикли розвитку*, *сукупність рослин*, *дії над рослинами*.

Когнітивний контекст *життєві форми* допомагає осмислити значення фітонімічних одиниць *arbre n.,m.*, *arbuste n.,m.*, *buisson n.,m.*, *herbe n., f.* у французькій мові. Під життєвою формою розуміється зовнішній вигляд рослин, що відображає їх пристосованість до умов середовища. Виходячи з наведеного

визначення, значимість також набуває інформація про зовнішній вигляд рослини, тобто «морфологія рослин», під якою в ботаніці розуміються закономірності, особливості зовнішньої будови рослин. Відзначимо, що в рамках когнітивного контексту *морфологія рослин* осмислення отримує найбільшу кількість фітонімічних одиниць: корінь, стовбур, стебло, листя, плід', racine n., f., tige n., f., bourgeon n., m., feuille n., f., fruit n., m..

У господарстві їстівні рослини і їстівні частини рослин ділять на фрукти, овочі, горіхи і т. д. Тому ми вважаємо, що фітонімічними одиницями, номінуються фрукти, овочі, горіхи, а також квіти, оскільки вони також є частиною рослин, теж осмислюються в рамках когнітивного контексту *морфологія рослин*: fruit n., m., légume n., m., noix n., f., fleur n., f. і т.д.

На основі аналізу фітонімічних одиниць і обліку фонових знань носіїв мов, можна припустити, що для визначення тих фітонімічних одиниць, які підлягають осмисленню в рамках когнітивного контексту *види рослин*, найбільшу значимість має інформація про зовнішню схожість рослин, про подібність в умовах їх зростання, про особливості плодоношення. Таким чином, когнітивний контекст *види рослин* сприяє осмисленню фітонімів champignons, sauvages і т.д.

В рамках когнітивного контексту *цикли розвитку* рослин відбувається осмислення фітонімічних одиниць: enracinement n., m., floraison n., f. і т.д. Циклами розвитку рослин є послідовність закономірної заміни один одного морфологічно різних етапів, стадій розвитку, через які проходить представник даного виду.

На базі когнітивного контексту *сукупність рослин* відбувається формування значень таких фітонімічних одиниць, як forêt n., f., bocage n., m. і т.д. Під сукупністю рослин, або рослинних об'єктів, зазвичай розуміється сукупність основних типів рослинності, що складається з деревних, чагарникових, трав'янистих та інших рослин (лишайників). Слід також

позначити когнітивний контекст *дії над рослинами*. Фітонімічні одиниці, в яких вербалізуються ті чи інші дії, які людина виробляє над рослинами, їх частинами та з ними, отримують своє осмислення в рамках виділеного нами когнітивного контексту *дії над рослинами*: *cultiver* і т.д. розглянуті когнітивні контексти виступають в якості компонентів загальної матриці *рослина*.

В ході дослідження було встановлено, що розумовим процесом, що визначає формування переносних значень фітонімів, є *концептуальна деривація*, яка передбачає вторинну концептуалізацію, в процесі якої формування нового концепту відбувається на основі вже існуючого за рахунок реінтерпретації вихідного змісту того чи іншого концепту, а також вторинну категоризацію, в результаті якої фітонімічні одиниці, що репрезентують утворившийся концепт, починають позначати новий клас об'єктів і / або набувають оцінний зміст. Формування переносних значень фітонімів здійснюється на основі когнітивних моделей (метафоричних та метонімічних) за рахунок дії когнітивних механізмів.

Проведений аналіз мовного матеріалу дозволив виявити чотири основних моделі метафоричного перенесення, відповідно до яких і відбувається формування переносних значень фітонімів, які активно функціонують у французькій мові:

Людина - рослина, тварина - рослина, артефакт - рослина, абстрактне явище - рослина.

Найбільш продуктивною метафоричною моделлю утворення переносних значень фітонімічних одиниць є модель *людина - рослина*. Характеристики 'форма' і 'розмір' складають основу метафоричного перенесення при формуванні переносних значень наступних фітонімів: *patate* n., f. "personne corpulente" [CNRTL], *haricot* n., m. "orteil", "pied", *radis* n., m. "orteil" [Larousse], *patate* n., f., *potte* n., f. "visage" [CNRTL] і т.д.

На основі характеристики 'будова' відбувається формування переносних значень фітонімів: *oignon* n., m. "personne, qui porte plusieurs vêtements

superposés" [CNRTL]. А характеристика 'функція' становить основу метафоричного перенесення фітонімічних одиниць: tronc n., m. "corps humain" [CNRTL].

На основі характеристики 'колір' формуються переносні значення фітонімів, що дають уявлення про людину, колір її волосся, шкіри і т.п. Дана характеристика є базою для формування переносних значень лексичних одиниць: tomate n., f. "avoir les joues, le visage rouge de honte, de timidité, de confusion, de colère", citron n., m. "avoir le visage jaune" [CNRTL].

Характеристики 'позитивні асоціації' і 'негативні асоціації', пов'язані з тією чи іншою рослиною, її красою або непривабливістю, складають основу метафоричного перенесення при формуванні переносних значень фітонімів: rose n., f. "la femme dans l'éclat de sa jeunesse, de sa beauté" [CNRTL].

За рахунок механізму концептуальна метафора на основі характеристик 'властивість' (зрілий, незрілий) і 'фаза зростання' відбувається формування переносних значень ряду фітонімів. Так, фітонімічні одиниці у французькій мові мають переносне значення "qui est peu avancé en âge, dépourvu de maturité n., f.; qui a la fraîcheur acide, la vivacité de la jeunesse" розвивається у фітонімів vert (-e) [CNRTL], значення "qui a atteint son plein développement, son plein épanouissement; qui est parvenu à maturité" мають фітоніми aoûté, mûr [CNRTL]. Ознаки зрілого або незрілого плоду переносяться на людину, а фази розвитку рослини співвідносяться з фазами росту і розвитку людини як біологічної істоти, також визначаючи його вік.

В ході дослідження практичного матеріалу було виявлено кілька фітонімічних одиниць, що використовуються для номінації людини за її національністю. В цьому випадку в основі метафоричного перенесення лежить характеристика 'місце зростання'. Так, у французькій мові фітонім coco n., m. часто вживається для номінації іноземців, зокрема афроамериканців [CNRTL], [ABBY Lingvo], [BNC].

Аналіз фактичного матеріалу показав, що метафоризації піддаються усі елементи категорій когнітивної матриці, виступаючи засобом репрезентації оціночного знання про людину. Дане знання може бути представлено у вигляді загальної когнітивної матриці, що включає ряд когнітивних контекстів: *фізичні параметри, анатомія, психологічні особливості і соціальний статус*.

Найбільша кількість фітонімічних одиниць в переносному значенні осмислюються в рамках когнітивного контексту *фізичні параметри*: *rose n., f., chou n., m., vert (-e)*, і т.д. До фізичних параметрів людини, перш за все, відносять уявлення про її конституцію, тобто розмірах, формах, пропорціях, особливості розвитку кісткової, жирової і м'язової тканин, і зовнішності в цілому. Крім того, фізичними параметрами людини вважаються вік, сила, стан здоров'я і т.д. В рамках когнітивного контексту *анатомія* отримують осмислення фітонімічні одиниці *prune n., f., bourgeon n., m., tige n., f.* і т. д. Під терміном «анатомія» розуміється «розділ біології, який вивчає морфологію людського організму, його систем і органів. Предметом вивчення анатомії людини є форма і будова, як зовнішнє, так і внутрішнє, походження і розвиток людського організму» [Толковый словарь Ушакова]. Виходячи з визначення і дослідження фітонімів, можна сказати, що найбільшу значимість набуває інформація про систему людського організму в цілому, будову людського тіла, внутрішніх органах.

З огляду на все вищесказане, можна прийти до висновку про те, що фітоніми в переносному значенні, виступаючи засобом репрезентації оціночних знань і об'єктивації інших концептосфер, можуть осмислюватися через матрицю.

Ядром матриці є концептосфера *рослина* (зі всіма її елементами), де завдяки асоціативному порівнянню з'являється когнітивний контекст концептосфери людина, тобто такі артефакти, які, в свою чергу носять матричний характер.

Слід зазначити, що роботи у галузі когнітивної метафори не є багато чисельними, що залишає певне місце для подальших досліджень. На нашу думку, метафори, що залишились поза увагою дослідників і формують напрямок наукового дослідження даної роботи.

1.4 Флористична метафора як фрагмент національної картини світу носіїв французької мови

Розуміння того, що зв'язок між історією та культурою народу і його мовою встановлюється в мисленні народу, прийшло тільки в останні десятиліття ХХ століття, після появи когнітивної лінгвістики. Саме когнітивна лінгвістика ввела в науковий обіг такі категорії, як концептосфера, семантичний простір мови і інші, за допомогою яких стало можливим говорити про процес засвоєння і обробки інформації за допомогою мовних знаків [Концепт «жизнь» как социокультурная составляющая концептосферы современного русского языка 2012].

За образним висловом О.С. Кубрякової, концепт – “це фрагмент світу, схоплений когнітивною структурою, найчастіше виступає у вигляді групи концептів, які, в свою чергу, будучи підведеними під тіло знака, виступають в ролі значення слів” [Кубрякова 1996, с.90-94].

Особливості історії та культури етносу насамперед проходять осмислення, стають складовою частиною його концептосфери, а потім вже, отримуючи мовне вираження, включаються в семантичний простір мови. У концептосфері різних народів багато спільного. Разом з тим, в кожному національному культурному світі є неповторні, унікальні концепти, своєрідний їх набір.

Поява в лінгвістиці терміна «картина світу» обумовлена її поворотом до проблеми «людина в мові».

Під картиною світу в найзагальнішому вигляді пропонується розуміти впорядковану сукупність знань про дійсність, що сформувалася в громадській (груповій, індивідуальній) свідомості [Попова, Стернин 2002, с. 4].

Як пише дослідниця В. Постовалова, національна когнітивна картина світу являє собою загальне, стійке, повторюване в картинах світу окремих представників народу. “У зв'язку з цим національна картина світу, з одного боку, якась абстракція, а з іншого - когнітивно-психологічна реальність, що виявляється в розумовій, пізнавальній діяльності народу, в його поведінці - фізичній і вербальній” [Постовалова 1988, с. 5-69]. Уточнюючи це визначення з точки зору змісту національної мовної картини світу, І.В. Колшанський зауважує, що вона виступає у вигляді впорядкованої сукупності знань – концептосфери [Колшанський 2013, с. 21].

Мовна картина світу (КС) - це сукупність уявлень народу про дійсність на певному етапі розвитку народу, зафіксованих в одиницях мови. [Попова, Стернин 2002, с. 5]

Дослідники впродовж певного часу ставили питання щодо змісту мовної картини світу. Вивчення мовної КС саме по собі має чисто лінгвістичний сенс: для опису мови як системи; але якщо дослідник інтерпретує отримані результати для виявлення позначених мовою когнітивних структур свідомості, опис мовної КС виходить за межі чисто лінгвістичного дослідження, тому що використовується для моделювання і опису концептосфери, тобто концептуальної картини світу. Мовні знаки, слова виступають в цьому випадку єдиним способом доступу до єдиної інформаційної бази людини (А.А. Залевська) – її концептосфери [Мусаєва 2005].

Мусаєва вважає, що важливу роль в становленні і розвитку лексичної системи будь-якої мови грає метафора. Універсальні семантичні процеси, в

число яких входить і мовна метафора, з одного боку, засновані на загальнолюдських законах мислення, з іншого - мають свої особливості прояву в кожній мові, отже, можна говорити про те, що існує як щось спільне, так і різне в способі і частоті освіти багатозначних одиниць і обумовленості їх специфікою системи конкретної мови [Мусаева 2005].

Метафора відображає творче осмислення людиною навколишнього світу, в основі якого лежить досвід: «Метафора - найбільш потужний засіб формування нових концептів, тобто відображення в мовній формі нового знання про світ - емпіричного, теоретичного або ж художнього освоєння дійсності. <...> в метафорі простежується саме зародження думки і її здійснення в мові» [Телия 1986, с. 81]. Таким чином, метафора - це спосіб створення нових концептів з використанням знаків, вже наявних в даній семіотичній системі [Телия 1988, с. 48].

Починаючи з визначення ознак допоміжного, вихідного об'єкта, метафора приходить до виведення ознак основного суб'єкта: суть її полягає або у відборі ознаки, властивого початковому об'єкту метафори і зіставляється з природою денотата, або в переосмисленні його [Телия 1988, с. 48].

Вивчаючи мовну метафору з точки зору її семантичної структури, необхідно звертатися до прийомів компонентного аналізу, так як переносне значення виявляється пов'язаним з вихідним номінативним смисловим елементом, що відображає певні ознаки. Процес розвитку метафори при цьому може бути визначений як трансформація в семній структурі слова. Найрізноманітніші семи, які відображають ознаки основні, другорядні і вигадані, можуть актуалізуватися при метафоризації і лежати в основі створюваного в процесі перенесення образу [Мусаева 2005].

Вивчення метафори на матеріалі різних мов - перспективний напрямок в порівняльній лексикології, оскільки дозволяє проникнути в загальні закономірності людського мислення, виявити типові асоціації і разом з тим

визначити специфіку кожної мови, що відокремлює його від загального [Гак 1988, с.13].

За результатами роботи матеріал розподілений за такими семантичними групами (за матрицею М.М. Болдирева):

- 1) Лексика, що містить семантичний компонент “найменування компонентів рослини” : *feuille, tige, branche, fleur, bourgeon, fleurette*.
- 2) Лексика, що містить семантику “найменування цілої рослини” : (*tulipe, rose, citrouille* та ін.
- 3) лексика, об’єднана семантичним компонентом “група рослин” : *bouquet, couronne, jardin, rosier*.
- 4) лексичні одиниці, об’єднані семантичним компонентом “фаза біологічного існування рослини у французькій мові” : *feuiller, s’épanouillir, s’ouvrir, verdir, reverdir, se faner, s’effeuiller, effaner*.

Аналіз показав, що переважна більшість флористичних метафор (понад 80%), відноситься до антропосфери - когнітивної сфері представлення знань про людину та її життєдіяльність. У цій великій когнітивній сфері можна виділити декілька відносно автономних областей, компоненти яких регулярно осмислюються в термінах рослин.

В рамках досліджуваного матеріалу репрезентативною є сфера осмислення людини як біолого-фізіологічної істоти, тобто уявлення про її зовнішність, будову, зростання і розвиток, здоров'я, фізичні відчуття, інстинкти. Найбільш часто флористичні метафори використовуються для репрезентації таких даних про людину, як вік, національність і зовнішність.

Так, в поданні носія французької лінгвокультури очі можуть бути схожі на квітку клематиса (*clématite*): *Ses yeux divins de clématite* (Verlaine). Ніжний, світлий тон шкіри порівнюється з жасміном (*jasmin*): *Blancheur, teint de jasmin* (Zola). Рум'янець на щоках метафорично відображається за допомогою фітонімів *œillet* (гвоздика), мак (*coquelicot*): *Les œillets de la pudeur*

empourpraient légèrement le jasmin de son teint (Camus). Колір волосся у французькій мові може бути позначений фітонімом *avoine* (овес): ... *ses cheveux d'avoine qui ont renoncé à leur incroyable désordre* ... (Breton). Кошлаті, густі вуса автор співвідносить з будяками (*chiendent*): *Le chiendent d'une séditeuse moustache* (Bloy) [Садыкова 2013].

Стать, зростання, фігуру людини традиційно передають такі фітоніми, як *liane* (ліана), *roseau* (очерет), *asperge* (спаржа). Ліана асоціюється з гнучкістю: *Souple comme une liane. Petits pieds andalous, braise rougeâtre aux yeux, corps de liane, bras d'ivoire, cheveux bleus. Tout cela s'appelait Judith* (Banville). Очерет - з ніжністю, крихкістю, вразливістю: *Ce royal enfant, doux et frêle roseau!* (Hugo). Фітонім *asperge* (спаржа) вживається в складі фразеологізму *asperge montée* (en grain) і має пейоративний відтінок значення - «здоровило»: ... *grande déjà comme une asperge montée, avec un air d'effronterie* ... (Zola) [Садыкова 2013].

Жіночі образи у французькій літературі концептуалізуються наступними метафорами: *narcisse* (нарцис), *aubépine* (глід): *Elle ressemblait à un tendre narcisse qui penche sa tête languissante au bord d'une eau solitaire* (Chateaubrian); *Une à une, les petites filles descendirent. Il semblait que ce fût une floraison hâtive, des aubépines miraculeusement fleuries* (Zola).

Якості людини, риси її характеру, розумові здібності також можуть бути позначені фітонімами. Так, добросердя, високі моральні якості символізують маки (*coquelicot*): *De grands corps calmes, des cœurs simples comme des coquelicots* (Giono). Людину самозакохану називають *cresson* (крес-салат): *Malfrins! Cressons! De quoi que vous êtes pas contents?* (Céline) [Садыкова 2013].

І таких прикладів флористичної метафори дуже багато у французькій мові.

Як бачимо на основі зібраної нами інформації про метафору ми можемо зробити висновок, що еволюція поглядів на метафору змінювалася протягом багатьох поколінь вчених. У часи античності метафора розглядалася як явище у рамках риторичного підходу, згодом Дж. Лакофф та М. Джонсон почали

розглядати її у якості базової ментальної операції та як базу людського мислення, яка є в основі взаємодії людини зі світом. Метафора як феномен пізнання проявляється не тільки у мові, але й у дії, згідно з теорії Лакоффа та Джонсона.

Отже, як вже зазначалося раніше, когнітивна лінгвістика запропонувала новий підхід до лінгвістичного феномену метафори, основою якого є порівняння двох доменів – домена-джерела і домена-цілі. Аналіз цього процесу у даній роботі буде проводитись з застосуванням таких понять, як метафорична модель, метонімічна модель, концептосфера, когнітивні механізми.

РОЗДІЛ 2

ВИВЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ПЕРЕНОСНИХ ЗНАЧЕНЬ ФІТОНІМІВ У РАМКАХ КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНОГО ПІДХОДУ

2.1 Фітонімічна лексика як тематична група

В даному розділі основною метою є розподілення фітонімічної лексики за тематичними групами. При цьому ми розглянемо фітонімічну лексику, а саме принципи її розподілення на тематичні групи, дамо визначення тематичній групі. Розподіл на тематичні групи допоможе нам виділити таких представників фітонімів, за допомогою яких людина пізнає інші форми і об'єкти дійсності.

Одним з найважливіших етапів дослідження є відбір мовного матеріалу, що підлягає подальшому розгляду.

Щоб вивчити особливості формування переносних значень фітонімів необхідно, по-перше, виробити критерії відбору матеріалу для аналізу, по-друге, чітко визначити, яка саме група слів буде проаналізована.

Для того, щоб представити тематичні групи фітонімічної лексики у французькій мові необхідно перш за все дати визначення тематичній групі.

Тематичні групи - це об'єднання лексем, що позначають певну предметну сутність. Виділення цих груп засновано на позамовних критеріях, тому, як правило, серед груп слів, які розглядаються може не бути спільних семантичних ознак. Ф.П. Філін справедливо вказує на «нейтральні» або «нульові» зв'язки між словами, що входять в тематичні групи [Филин 1982, с. 227-239].

Найчастіше у складі тематичних груп реалізуються родовидові зв'язки денотатів, наприклад: *plante: arbre n., m, arbuste n., m., fleur n., f., herbe n., f.* Між родовим і видовим поняттями існують інклюзивні відносини, тобто відносини включення. До тематичних груп ряд дослідників [Денисов 1980], [Шехтман

1988], [Никитин 1996] відносять і ситуативні ряди слів, які співвідносяться з поняттям ситуації і мають на увазі місце, час, обставини, учасників, відносини між ними і т.д. [Денисов 1980, с. 128].

Наведемо один із прикладів родовидових зв'язків денотатів з інклюзивними відносинами: родові поняття – *l'arbre*. Вид- *le sapin*, *le pin*. Відношення включення- *aiguilles plates, cônes droits; longues aiguilles, cônes ronds*.

Таким чином ми бачимо, що іменники об'єднуються по загальній функції «найменування» - всі вони позначають назву тієї чи іншої тематичної групи, або підвиду рослин, дерев тощо.

Прикметники дають точну характеристику тієї чи іншої категорії рослин.

У цьому дослідженні як тематичну групу ми пропонуємо розглядати «об'єднання слів різних частин мови, які іменують явища, властивості, ознаки, дії і процеси, пов'язані в людському досвіді з певним предметом, що задає «тему» [Рыжкова 2001, с. 58]. Особливістю такого об'єднання слів є те, що слово може і не розкривати системи в лексиці, оскільки можуть бути відсутніми внутрімовні зв'язки між словами. Наприклад, між лексичними одиницями *citrouille n., f., poix n., f.*, мовних зв'язків немає. Проте, ми можемо віднести такі слова до однієї теми, оскільки в свідомості будь-якої людини існують стійкі асоціації, якщо не між самими словами, взятими окремо, то між ними і словом, що є визначником теми попарно. Крім того, для слів, які входять в тематичну групу, необхідна наявність загального елемента значення, так званої «семантичної теми» [Рыжкова 2001] (*blé n., f., seigle n., m., - céréales; rose n., f., fleur de lys; fleur n., f., céréale - plante*). При відборі практичного матеріалу даного дослідження в якості семантичної теми був використаний компонент *plante* - у французькій мові, присутній в словникових дефініціях як слово-ідентифікатор. Те, що в мові є слово, що збігається зі словесним позначенням

цієї теми, не означає, що воно виражає цю тему в чистому вигляді, воно є також і одним з компонентів даної групи [Шмелёв 1973, с.107].

Відбір матеріалу проводився в кілька етапів на основі аналізу словникових дефініцій, який лежить в основі семантико-логічного способу виокремлення груп слів з лексики. На початковому етапі роботи методом суцільної вибірки на основі даних тлумачних словників відбиралися лексичні одиниці, які називають явища, пов'язані зі світом рослин. Необхідно також позначити, що компоненти тематичної групи фітонімічної лексики служать для номінації *предметів, явищ, властивостей, ознак і процесів*, що зв'язують людину з поняттям *рослина* в процесі людської життєдіяльності. Коло понять і явищ, що асоціативно пов'язані з рослинами, насправді, може бути необмежено широким, включаючи поняття про *зовнішній вигляд, рід дерева або плоду, а також кліматичні умови, в яких росте та чи інша рослина*.

Таким чином, було відібрано лише ті лексичні одиниці, зв'язок яких зі світом рослин відбивається в їх семантиці і закріпленій в словниках. Ці одиниці і склали тематичну групу *рослина*, яка за своєю структурою не є граматично і стилістично однорідною, що підтверджує ідею Д.Н. Шмельова про неоднорідність сукупностей лексем. На його думку, групи слів, що виділяються на підставі предметно-логічної спільності, в багатьох випадках характеризуються і деякими загальними для них власне мовними ознаками [Шмелёв 1973, с. 105].

Отже, розглянемо, яким же чином організована група флористичної лексики.

Методом суцільної вибірки з автентичного словника Larousse, був отриманий корпус лексичних одиниць, які номінують об'єкти і явища, пов'язані з областю рослин, і виявляють переносні значення, а саме метафоричні і метонімічні.

Навколишній світ у свідомості людини репрезентований безліччю категорій, які представляють собою певний досвід освоєння цього світу і різної взаємодії з ним. У кожного індивіда знання про навколишній світ специфічні. Однак основні пізнавальні процеси - концептуалізація і категоризація - виявляють ряд загальних закономірностей. Ці закономірності пов'язані з виділенням об'єктів, явищ і подій, їх різних характеристик, з осмисленням людиною власного «я» і того місця, яке вона займає в загальному устрою світу.

Перш ніж виділити певні категорії, звернемося до визначення цього терміна вченим М.М. Болдыревим. За його словами категорія - це концептуальне об'єднання об'єктів, або об'єднання об'єктів на основі загального концепту. Іншими словами, це клас об'єктів і того загального концепту, який служить підставою для об'єднання цих об'єктів в одну категорію [Болдырев 2009, с.91]. Лексичні категорії, за визначенням М.М. Болдырева, являють собою аналогові категорії і мають логічну структуру, так як в цілому відображають онтологію світу і результати його пізнання людиною: знання конкретних предметів, явищ, їх характеристик і категорій [Болдырев 2006, с. 8].

Фітонімічна лексика являє собою єдину лексичну підсистему, яку утворюють такі категорії:

Лексичні категорії, що відображають наші знання про форми існування рослин: arbre, buisson, champignon, herbe, liane.

- Лексична категорія дерева: baobab, bouleau, cèdre, cerisier, chêne, cyprès, citronnier, érable, frêne, hêtre, olivier, pêcher, poirier, pommier, prunier, palme, pin, saule, teck, etc.

- Лексична категорія чагарники (декоративні): argousier, bruyère, buis, chèvrefeuille, framboisier, groseillier, magnolier, jasmin, sureau.

- Лексична категорія трави: fenouil, menthe, persil, trèfle, tabac; junc, lotus, nénuphar, etc.

- Лексична категорія квіти: bleuet, camomille, chrysanthème, œillet, dahlia, gerbera, jacinthe, jonquille, iris, lavande, lis, lilas, marguerite, orchidée, pissenlit, pivoine, perce-neige, rose, tulipe, violette, etc.

- Лексична категорія ліани (в'юнки рослини chèvrefeuille, houblon, liseron, vigne, etc.

- Лексична категорія гриби. Категорія слів-назв грибів у французькій мові представлена: amanite, morille, truffe.

Лексичні категорії, що відображають наші знання про морфології рослин, тобто про особливості їх зовнішньої будови.

- Лексична категорія овочі. У французькій мові дана категорія представлена фітонімами: chou, concombre, cornichon, courge, citrouille, ail, betterave, carotte, navet, oignon, etc.

- Лексична категорія фрукти. У французькій мові в складі даної категорії були виявлені наступні лексеми: ananas, banane, citron, grenade, mandarine, orange, pomme, poire, prune, etc.

- Лексична категорія горіхи. У французькій мові елементами даної категорії є наступні фітонімічні одиниці: châtaigne, gland, marron, pistache, etc.

- Лексична категорія ягоди, у французькій мові представлена лексемами: airelle, épine-vinette, cerise, fraise, framboise, mûron, raisin, etc.

- Лексична категорія *частини рослин*:

- частини дерев: у французькій мові це такі фітоніми: fleur, bourgeon, bouton, feuillage, etc.

- Частини плодів: у французькій мові: cosse, noyau, pelure, pulpe, etc.

- Категорія слів, які називають *фізіологічні процеси*, що відбуваються в рослинах. У французькій мові: floraison, épanouissement, défloraison, enracinement; fleurir, croître, bourgeonner, s'épanouir, se faner, etc.

- Лексична категорія *сукупність рослинних об'єктів*. У французькій мові категорія представлена: bois, forêt, parterre, etc.

- Лексична категорія, яка називає *дії*, вироблені *над рослинами* і їх частинами. У французькій мові дана категорія представлена наступними фітонімами: *planter, arracher, extirper, greffer, etc.*

- Лексична категорія, яка називає якісні характеристики рослин. У французькій мові: *amandé, aoûté, fécond, fertile, mûr, vert, etc.*

Таким чином, ми можемо дійти до висновку про те, що фітонімічна лексика представлена такими тематичними групами, як *дерева, чагарники, квіти, гриби, фрукти, ягоди*. Ці *тематичні групи* розподіляються в свою чергу на *категорії* за такими принципами: *форми існування рослин, частини рослин, фізіологічні процеси та дії над рослинами*. Визнаючи концептосферу як ментальне утворення, що містить знання про світ у результаті його категоризації людиною, вважаємо, що всі тематичні групи і їх категорії утворюють саме таку концептосферу.

2.2 Концептосфера «рослина»

Для досягнення мети роботи, а саме виявлення когнітивних механізмів за допомогою яких і відбувається процес метафоризації назв рослин у французькій мові нам необхідно визначити структуру концептосфери, яка містить результати досвіду людини щодо процесу категоризації і пізнання світу рослин.

Для цього ми звернемося до визначення поняття *концептосфера*.

Термін концептосфера вперше в науку ввів академік Д.С. Лихачов. За визначенням академіка Д. С. Лихачова концептосфера - це сукупність концептів нації, вона утворюється через всі потенції і комплекси концептів носіїв мови [Лихачев 1993, с. 3].

З.Д. Попова і І.А. Стернін вважають, що джерелом формування концептів є пізнавальна діяльність людей. На їх думку концептосфера – це область розумових образів, одиниць універсального предметного коду, які

представляють собою структуроване знання людей [Попова, Стернин 1999]. Крім того, концептосфера носить досить упорядкований характер. Концепти, що утворюють концептосферу, по окремим своїми ознаками вступають в системні відносини подібності, відмінності та ієрархії з іншими концептами. [Попова 1999, с.18].

Для більш об'єктивного обґрунтування формування концептосфери рослина, нам треба зупинитись на наступних питаннях: як упорядковуються всі складові елементи концептосфери, які між ними існують відносини.

Виявлені мовні одиниці є лінгвістичним засобом репрезентації концептосфери *phytonymes* (рослина) у французькій мові, в основі якої лежить складний концепт *plante* (рослина). При цьому *plante* - *Pied d'un végétal, c'est-à-dire individu issu d'une graine ou d'un organe pérennant unique*. Важливим представляється виявити характеристики даного концепту, для чого звернемося до визначення *фітонімів* (рослина), які даються в тлумачних і енциклопедичних словниках. Розглянемо значення даної лексеми у французькій мові у електронному словнику Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales.

Plante:

- a) être vivant appartenant au règne vegetal;
- b) végétal complexe, constitué de racines qui assurent sa fixation au sol, d'une tige ou d'un tronc et de feuilles qui se développent dans l'air ou dans l'eau;
- c) végétal complexe, non ligneux et de petite taille.

[CNRTL]:

- a) pied d'un végétal, c'est-à-dire individu issu d'une graine ou d'un organe pérennant unique;
- b) espèce végétale dans son ensemble;
- c) végétal de petite taille, par opposition à arbre;

d) plante ornementale vendue en pot chez le fleuriste, par opposition aux fleurs coupées.

[Larousse]

Дослідження словникових дефініцій фітонімів *plante* - у французькій мові дозволяє виявити ряд центральних характеристик концепту *рослина*:

1. Живий організм.
2. Розвивається в нерухомому стані.
3. Будова - корінь, стебло (стовбур), листя, плоди.
4. Ознаки - особливості харчування (органічні і неорганічні речовини ґрунту і повітря), фотосинтез (утворення органічних речовин з неорганічних).

Концептосфера *рослина*, яка об'єднує тематичні групи слів з фітонімічною семантикою, має матричну структуру. Отже, при дослідженні даної концептосфери слід використовувати метод когнітивно-матричного аналізу, розроблений М.М. Болдиревим і застосований його учнями. Оскільки концептосфера *рослина* має складний, інтегративний характер (на що вказують тематичні групи і виділені в них категорії), вона може розглядатися як багатоаспектне знання, яке об'єднує в собі кілька різних контекстів осмислення фітонімічних одиниць. На думку М.М. Болдирева, склад матриці потенційно не обмежений. Матриця може включати будь яке число концептосфер, які виявляються важливими для актуалізації значення слова.

Специфіка матриці, як пише М.М. Болдирев, полягає в тому, що вона служить свого роду сполучною ланкою між різними типами немовних знань, а також між немовними і мовними знаннями. Так, за допомогою когнітивної матриці структури знання можуть співвідноситися з мовними засобами їх вираження. Одним з проявів цього принципу є відома теза про те, що слово (мовна одиниця, в тому числі і фітонімічна), в нашій свідомості є ярлик, ім'я

відповідного концепту (структури знання, в нашому випадку *рослина*) [Болдырев 2008].

Важливо, що матриці, не є «застиглими» утвореннями, вони можуть розширювати свої межі, розростатися в «дерево» інших матриць. Компоненти, що входять до складу матриці, можуть відкривати доступ до концептосфер різного рівня складності. При цьому кожен компонент пов'язує ядро концепту з відповідною областю знання. Іншими словами, матриця відображає набір концептуальних сфер, що мають, в силу досвіду і знань кожного носія мови, ставлення до даного концепту. Таким чином, загальна і часткова когнітивні матриці можуть розглядатися як багатовимірні системи взаємопов'язаних когнітивних контекстів, що передають багатоаспектність знання про певну область або багатоаспектність осмислення того чи іншого явища відповідно [Болдырев 2008].

Отже, на підставі вищесказаного ми вважаємо, що структура концептосфери *рослина* може бути представлена у вигляді *загальної когнітивної матриці*. Дослідження фітонімічних одиниць дозволило виявити кілька когнітивних контекстів їх осмислення. Згідно М.М. Болдыревим концептуально-тематичні області виконують певну інтерпретуючу функцію в процесах формування нового сенсу, виступаючи як області його визначення, тобто як когнітивний контекст.

Когнітивні контексти матриці *рослина*, які актуалізуються фітонімами у прямому значенні.

Види рослин (Conifères, feuillus, algues, champignons)

Життєві форми (Arbres, vignes, arbustes, herbes)

Морфологія рослин (Racine, tronc, feuilles, fruits (légumes, fleurs і т.д)

Цикли розвитку рослин (enracinement, floraison, floraison, flétrissement)

Дії над рослинами (Cultiver, planter)

Сукупність рослин (Jungle, forêt, bosquet)

Запропонована когнітивна матриця відображає загальні найбільш релевантні *концептосфери* осмислення мовних одиниць, які репрезентують концептосферу *рослина*. У процесі дослідження, з урахуванням структури тематичної групи «рослина», були виявлені наступні когнітивні контексти: *життєві форми, морфологія рослин, види рослин, цикли розвитку, сукупність рослин, дії над рослинами*.

Когнітивний контекст *життєві форми* допомагає осмислити значення фітонімічних одиниць *arbre, arbuste, buisson, herbe, vigne* у французькій мові. Під життєвою формою розуміється зовнішній вигляд рослин, що відображає їх пристосованість до умов середовища. Термін запропонований данським ботаніком Еугеніус Вармінгом в 1884 році, розумів під ним форму, в якій вегетативне тіло рослини знаходиться в гармонії з зовнішнім середовищем протягом всього життя, від насіння до відмирання [Життєва форма рослин 2016].

Виходячи з наведеного вище визначення про когнітивний контекст, значимість також набуває інформація про *зовнішній вигляд рослини*, тобто *морфологія рослин*, під якою в ботаніці розуміються «закономірності, особливості зовнішньої будови рослин. Тіло рослин складається з декількох органів. Відповідно до двох найголовніших функцій - підтримання життя даної конкретної особи і відтворення її в роду наступних поколінь - виділяють вегетативні органи: корінь і пагін (зі стеблами і листям) і репродуктивні органи - квітка і плід» [Нечитайло 2005]. Відзначимо, що в рамках когнітивного контексту *морфологія рослини* осмислення отримує найбільшу кількість фітонімічних одиниць. На основі наведеного визначення когнітивного контексту, (очевидно, що значення набувають уявлення про частини рослини, його будову. Таким чином, у французькій мові щодо когнітивного контексту *морфологія рослини* осмислюються фітоніми *racine, tige, bourgeon, feuille, fruit*.

У господарстві їстівні рослини і їстівні частини рослин ділять на *фрукти, овочі, горіхи* і т. д. За традиційною класифікацією, *le fruit-organe végétal*, issu du développement de l'ovaire, à la suite de la fécondation des ovules, et qui, à maturité, contient les graines. Le legume- plante cultivée dont on consomme, selon les espèces, les feuilles, les racines, les tubercules, les fruits, les graines; partie consommée de cette plante. Їстівні солодкі ягоди (навіть у трав'янистих рослин) також зазвичай зараховують до фруктів. Тому ми вважаємо, що фітонімічні одиниці, які номінують *les fruits, les legumes, les fleurs, les noix*, оскільки вони також є частиною рослин, також осмислюються в рамках когнітивного контексту *морфологія рослини*. Так, у французькій мові це фітоніми: *fruit, légume, noix, fleur; prune, pêche, citron, cerise; carotte, citrouille, concombre, tomate; lilas, camomille, rose, tulipe, etc.*

У біології та ботаниці *вид* визначається як таксономічна, систематична одиниця, група особин з загальними морфофізіологічними, біохімічними та поведінковими ознаками, здатна до взаємного схрещування, що дає в ряду поколінь плідне потомство, закономірно поширена в межах певного ареалу і схоже змінюється під впливом факторів зовнішнього середовища. Вид - реально існуюча одиниця живого світу, основна структурна одиниця в системі організмів [Мосякин 2008]. Виходячи з наведеного визначення, а також на основі аналізу фітонімічних одиниць і обліку фонових знань носіїв мов, можна припустити, що для визначення тих фітонімічних одиниць, які отримують осмислення в рамках когнітивного контексту *види рослин*, найбільшу значимість має інформація про зовнішню схожість рослин, про подібність в умовах їх зростання, про особливості плодоношення. Таким чином, когнітивний контекст *види рослин* сприяє осмисленню фітонімів *algues, champignons, cactus, feuillus, conifères, sauvages, etc.* у французькій мові.

В рамках когнітивного контексту *цикли розвитку* рослин відбувається осмислення фітонімічних одиниць французької мови: *enracinement, germination,*

bourgeon, fleur, fructification, floraison, fleurir, flétrissement, séchage, etc. Циклами розвитку рослин є послідовність закономірно замінюючих один одного морфологічно різних етапів, стадій розвитку, через які проходить представник даного виду [Життєвий цикл 2013].

На базі когнітивного контексту *сукупності рослин* відбувається формування значень таких фітонімічних одиниць, як forêt, bosquet, bocage, jardin, jungle. Під сукупністю рослин, або рослинних об'єктів, зазвичай розуміється сукупність основних типів рослинності, що складається з деревних, чагарникових, трав'янистих та інших рослин (мохів, лишайників). Найчастіше, особливо коли мова йде про ліс, гай або джунглі, в поняття сукупності рослинних об'єктів включається додаткова інформація і про тварин, і про мікроорганізмів, біологічно взаємопов'язаних з рослинами в своєму розвитку і впливають один на одного і на навколишнє середовище [Природні ресурси 2014].

Слід також позначити когнітивний контекст *дії над рослинами*. Як уже згадувалося, людина тісно пов'язана з рослинним світом. У процесі життєдіяльності вона дуже часто впливає на природний хід розвитку рослин. Фітонімічні одиниці, вербалізують ті чи інші дії, які людина виробляє над рослинами, їх частинами та з ними, отримують своє осмислення в рамках виділеного нами когнітивного контексту *дії над рослинами*. У французькій мові даний когнітивний контекст служить основою осмислення фітонімів - *planter, semer, arroser, cultiver, déraciner, implanter, etc.*

Необхідним також у даному дослідженні є прийоми визначення складових частин концептосфер через способи поєднання слів - фітонімів з прикметниками, які виступають у синтагматичні зв'язки з фітонімами.

Аналіз поєднання фітонімів з прикметниками робився за допомогою електронного асоціативного словника французької мови Le Réseau D'Associations De Mots [LRDADM].

Визначення існуючих словосполучень назв-фітонімів і прикметників надасть більш детальнішу інформацію не тільки про когнітивний контекст, але й допоможе з'ясувати когнітивні процеси вживання слів-фітонімів у переносному значенні, що є головною метою даного дослідження. Іншими словами аналіз допоможе виявити у подальшій роботі, через які самі когнітивні механізми відбувається метафоризація назв рослин у французькій мові.

Розглянемо більш детально з якими саме прикметниками асоціюються у носіїв французької мови вище згадані категорії фітонімів, які ми проаналізували вище.

1. Морфологія рослин: racine-herbacé; tige- rampant, floral, vivace, rougeâtre, flexible, épineux, feuillu, odorant, pendant, frêle, ovale, verdâtre , rigide; bourgeon - floral, printanier, dormant, rougeâtre, tendre, herbacé, nourrissant, feuillu, pointu, épineux, verdoyant, luisant, soyeux, vivace, microscopique, naissant; feuille- volant; fruit- mûr, nourrissant, sphérique, exotique.
2. Цикли розвитку рослин: enracinement - superficiel, territorial, regional, géographique, veritable, reel; germination - frais, optimal, vegetal, superficiel, favorable, cellulaire, humide, biologique, immédiat, climatique; fleur - herbacé, floral, rougeâtre, printanier, ornamental, jaunâtre, blanchâtre, frais, suave, odorant; fructification - souterrain, abundant, aquatique, spécifique, rare, annuel, aérien; floraison- printainier, étale, odorant, estival, abundant, tardif, floral, verdâtre, vivace, défavorable, climatique, épineux; séchage - lent, ambient, additive, thermique, volatile.
3. Сукупність рослин: forêt-tropical, bruyant, agricole, feuillu, dense, verdoyant; bocage- paysager, verdoyant, feuillu, touffu, sinueux, dense; jardin- zooligique, verdoyant, ornamental, contigu, floral, paysager, exotique, touffu; jungle- impenetrable, dense, hostile, tropical, épais, fabuleux;

4. Дії над рослинами: planter-feuillu,verdoyant,ornemental, exotique, manquant, sablonneux, touffu, fertile; semer- bleuâtre, verdoyant, innombrable, sablonneux, fécond, sterile; arroser- qualitative, verdoyant, approximatif, fertile pluvieux, aride, abundant, dive, sinueux; cultiver- ornemental, herbacé, fertile, subtropical, vivace; déraciner-formadable, facile, tenace, furieux.
5. Життєві форми: arbre-touffu,verdoyant,persistant, épineux, herbacé, ornamental; arbuste - touffu,verdoyant,persistant, épineux, herbacé, romphant, odorant, aride, tropical; buisson- dense, aride, épais, sablonneux, verdoyant, herbacé; herbe- ras,touffu, odorant, verdoyant, gras, rampant, vivace, sablonneux, luisant; vigne- manuel, sableux, manquant,viticole, hautain,mûr fertile.
6. Види рослин: algues- aquatique, nourrissant, toxique, cellulaire, organique; champignons - microscopique, toxique, nourrissant, feuillu, aquatique; sauvages-nourrissant, zoologique; cactus - aride, gras, exotique, épais, tropical; feuillus - verdoyant, humide, tropical, persistant, dense, ras, épineux; conifères-feuillu, persistant, dense, exotique, herbacé.

Дана класифікація показує, що у словосполученнях лексичних елементів, що входять у концептосферу фітонімів вирізняються схожі поєднання з прикметниками з різними представниками виділених категорій. Наприклад, verdoyant, humide, tropical, persistant, dense, ras, épineux, touffu, épais, herbacé, odorant та інші. feuillus - verdoyant, humide, tropical; arbre-touffu,verdoyant і т. ін..).

Отже, на даному етапі дослідження ми з'ясували, що метафоризація назв рослин у французькій мові відбувається через такий когнітивний механізм, як асоціація.

На нашу думку, ознака фітонімів, яку виокремлює людина найчастіше у різних представників флори, свідчить не тільки про фіксацію мовою знань про дану реальність, але й переконує в тому, що саме ці ознаки підлягають

переосмисленню для створення переносних значень, бо найчастіше є вживані у словосполученнях. Це положення виступає гіпотезою нашого дослідження.

Як показує попередній аналіз, всі ці приклади характеризують *форму, колір, густоту, запах*. Залишається дослідити, як використовуються назви самих фітонімів і їх ознак для виникнення певних асоціацій з метою утворення переносного значення, тобто з'ясувати *когнітивні процеси*, що беруть участь у створенні переносних значень.

Попередній аналіз прикладів словосполучень фітонімів і їх ознак привів нас до припущення, що фітоніми і їх ознаки, які розвивають переносні значення, стають засобом репрезентації інших концептів.

Як стверджують дослідники, формування переносних значень слів здійснюється за певними типами, а саме *метафоричними і метонімічними*, під час чого відбувається поява певної *концептуальної моделі* і застосовуються певні *концептуальні механізми* [Болдырев 2012, с.19].

Отже, наступний етап аналізу ми присвячуємо пошуку концептуальних моделей, що беруть участь у створенні переносних значень у перелічених сполучуваних фітонімах.

2.3 Особливості формування переносних значень фітонімів на основі когнітивних моделей і механізмів

Даний розділ буде присвячено опису існуючих у французькій мові форм переносу значення слів, що відносяться до фітонімічної лексики. Такими є метафора та метонімія. Аналіз метафоро-метонімічних утворень на базі фітонімічної лексики приведе нас до визначення когнітивних моделей та когнітивних процесів, завдяки яким утворюються переносні значення.

2.3.1 Формування переносних значень фітонімів на основі метафоричних і метонімічних моделей

Цей параграф дипломного дослідження присвячений аналізу фітонімічних одиниць, переносні значення яких утворюються за метафоричними і метонімічними моделями за участю механізмів концептуальної деривації, основними з яких є концептуальна метафора і концептуальна метонімія.

Метафорична модель це - "понятійна область (область джерела в когнітивній інтерпретації метафори), елементи якої (сенси і поєднання слів) пов'язані різними семантичними відносинами (" виконувати функцію ", " сприяти ", " бути частиною ", " бути видом ", " бути прикладом " і ін.), причому кожен елемент моделі з'єднаний з іншими елементами істотно більш сильними зв'язками, ніж з елементами інших понятійних областей" [Баранов 2003, с. 73-94]. Інакше кажучи, дані дослідники називають метафоричною моделлю тільки те, що в нашій концепції позначається як понятійна сфера-джерело метафоричної експансії.

Первинний аналіз переносних значень фітонімів і їх ознак виявив, що метафоризація флористичної лексики відбувається перш за все на основі характеристик людини: *зовнішність людини, емоційний стан, професії, абстрактні явища та поняття, соціальні явища, форма, розмір, колір об'єктів дійсності.*

Перш ніж описувати зміст *основних метафоричних моделей* звернемося до визначення когнітивної метафори. Когнітивна метафора, також концептуальна метафора - одна з основних ментальних операцій, спосіб пізнання, структурування і пояснення навколишнього світу. Вона формує і відтворює фрагменти досвіду даної культурної спільноти [Арутюнова 1990, с.296-297]. У цій роботі концептуальну метафору ми трактуємо як особливого роду розумовий процес, що полягає в пізнанні одних сутностей за допомогою інших

через знаходження спільних, як правило, латентних ознак [Глазунова 2000, с.120].

Попередній аналіз мовного матеріалу дозволив виявити чотири основних моделі метафоричного перенесення, відповідно до яких і відбувається формування переносних значень фітонімів, які активно функціонують у французькій мові: *людина- рослина*, *тварина - рослина*, *артефакт- рослина*, *абстрактне явище- рослина*. Розглянемо дані моделі докладніше.

2.3.1.1 Метафорична модель порівняння: *homme - plante* (*людина – рослина*). Розглянемо метафоричну модель утворення переносних значень фітонімічних одиниць *людина - рослина*, яка відображає антропоцентричний характер флористичної метафори. Описуючи людину, її зовнішність, вік, емоційні переживання, положення в суспільстві, професії, інтерпретації піддаються елементи всіх лексичних категорій, які репрезентують концептосферу *рослина*, описаних вище. Фітонімічні одиниці в переносному значенні виступають засобом репрезентації оціночного знання про людину.

Формування оцінки визначається дією *когнітивного механізму*, яким *виступає концептуальна метафора*, в основу якого кладуться різні характеристики. Відзначимо, що найчастіше при формуванні переносного значення тієї чи іншої фітонімічної одиниці в основу метафоричного перенесення лягають відразу кілька характеристик. Так, при описі зовнішності людини, її фізичних параметрів на основі характеристик 'позитивні асоціації' і 'негативні асоціації', пов'язані з тією чи іншою рослиною, її красою або непривабливістю, дуже активно переносні значення розвивають фітонімічні одиниці наступних тематичних категорій: квіти, овочі, фрукти, дерева.

а) тематична категорія квіти:

Перш ніж навести приклади метафоричного перенесення значень тематичної категорії *квіти*, зазначимо, що під час пошуку сполучуваності

таких фітонімів були викремлені такі ознаки: *зовнішність людини, характер*. Вважаємо, що саме вони формують базу для когнітивних механізмів порівняння. Всі приклади взяті з CNRTL:

Rose n., f. - *la femme dans l'éclat de sa jeunesse, de sa beauté*, метафоричне значення – жіноча врода ; *être dans ses roses*, метафоричне значення – бути у гарному настрої; *voir tout couleur en rose*, метафоричне значення – бачити все у радужному кольорі; *c'est pas des roses*, метафоричне значення – щось важко дається; *fraise comme la rosée du matin – frais(e)* , метафоричне значення – гарний вигляд; *une begonia – avoir perdu conscience, être dans un état second* метафоричне значення – погано почуватися; *être dans les begonia*, метафоричне значення – наївна людина; *bleuet, jeune recrue*, метафоричне значення – невільна людина; *être fleur bleue*, метафоричне значення – бути сентиментальною людиною; *la fleur au fusil*, метафоричне значення – виконувати щось з радістю та ентузіазмом; *une marguerite*, метафоричне значення – бути слабкою за характером людиною; *avoir des marguerites dans le cresson*, метафоричне значення – сива людина, людина похилого віку; *effeuiller la marguerite*, метафоричне значення – гадати на ромашці; *jeter des marguerites devant les pourceaux* , метафоричне значення – проявляти потаємні думки, почуття тим, хто не здатний їх зрозуміти, прийняти, оцінити; *pivoine, Rougir très fortement sous l'effet d'une émotion* метафоричне значення – відчувати сором; *avoir un esprit épineux*, метафоричне значення – конфліктна людина, характер; *avoir un sensibilité à fleur de peau*, метафоричне значення – бути дуже сентиментальним; *faire une fleur à qn*, метафоричне значення – оказати послугу; *jeter des fleurs à qn*, метафоричне значення – говорити компліменти; *à fleurs de l'âge*, метафоричне значення – у розквіті сил; *faire sa violette*, метафоричне значення – прикидатися скромною людиною.

Отже, тематична група *fleurs* (квіти) формує окрему гілку концептосфери *plante* (рослина), яка, на основі асоціативного порівняння з

певним станом людини, фіксує такі її характеристики : *врода, характер людини, зовнішність, стан здоров'я, дії та вчинки.*

б) тематична категорія овочі, фрукти:

Під час метафоризації фітонімів були виокремлені ознаки: *зовнішність людини, характер, фізичній та емоційний стан.*

В основі метафоричного перенесення в даних прикладах крім зазначених вище характеристик лежить також характеристика 'форма'. Картопля має округлу, часто нерівну форму, що викликає асоціації з повною, непропорційною фігурою людини. Наступні приклади доводять існування метафоричних значень у представників цієї категорії фітонімів. Всі приклади взяті з електронного словника Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales (CNRTL):

Avoir de l'oignon qui décalotte, метафоричне значення – бути везучою людиною; *avoir la pomme de canne jêlée* – бути навіженим, з психічними відхиленнями; *ne rien avoir dans le coco*, має два параллельних значення: а) бути нерозумним, б) бути голодним; *être poire* (або *une vraie pomme*) , метафоричне значення – бути дуже наївною людиною; *croire que les enfants naissent dans les choux*, метафоричне значення – бути наївною людиною; *avoir du punch* (або *la rigueur*), метафоричне значення – бути напористою людиною, впертою ; *asperge montée (en graine)*, метафоричне значення – бути високим; *jaune comme un coing*, метафоричне значення – мати хворий колір обличчя; *ananas: avoir des couilles comme des ananas*, метафоричне значення – бути сміливим ; *glisser sur une peau de banane*, метафоричне значення – раптово зробити помилку та мати негативні наслідки ; *avoir la banane*, метафоричне значення – посміхатися ; *ne pas avoir inventé la machine à cambrer les bananes*, метафоричне значення – бути нерозумним; *cassis: piquer au cassis*, метафоричне значення – з'явитися в свідомості (про думки та ідеї); *cerise: avoir la cerise*, метафоричне значення – нещастить; *rouge comme une cerise*, метафоричне значення – почервоніти; *avoir les fumerons comme des clafoutis de cerise*, метафоричне значення – почувати біль

у ногах після фізичних вправ; *citron: presser comme un citron*, метафоричне значення – втомити; *jaune comme un citron*, метафоричне значення – мати хворий колір обличчя; *coing (аїва): bourré comme un coing*, метафоричне значення – бути у нетверезому стані; *tremblotter comme de la gelée de coing*, метафоричне значення – тремтіти від страху; *datte (фінік): gagner des dattes*, метафоричне значення – нічого не отримати; *ne pas en faire / foutre une date*, метафоричне значення – нічого не зробити; *figue: fripé comme une vieille figue*, метафоричне значення – бути зморщеним; *mi-figue mi-raisin*, метафоричне значення – не повністю задоволений; бути не у визначеному настрої; *fraise*, метафоричне значення – почервоніти; *framboise: rouge comme une framboise*, метафоричне значення – почервоніти; *groseille: tremblotter comme de la gelée de groseilles*, метафоричне значення – тремтіти від страху; *guigne: rouge comme une guigne*, метафоричне значення – почервоніти; *se soucier de qch comme d'une guigne*, метафоричне значення – насміхатися; *nèfle (мушмула): avec du temps et de la paille les nèfles mûrissent*, метафоричне значення – треба багато витримки, щоб завершити якусь справу; *pour des nèfles*, метафоричне значення – не без причини; *pastèque: être gros comme une pastèque*, метафоричне значення – бути корпулентним; *pêche: rembourré avec des noyaux de pêche*, метафоричне значення – бути дуже жорстким; *avoir la pêche*, метафоричне значення – бути у хорошій фізичній формі; *avoir un teint de pêche*, метафоричне значення – мати рожеву колір обличчя; *entre la poire et le fromage*, метафоричне значення – бути між двома ситуаціями; *potte: haut comme trois pottes à genoux*, метафоричне значення – маленький, невисокий; *garder une potte pour la soif*, метафоричне значення – бути обачним; *prune: il aime mieux deux oeufs qu'une prune*, метафоричне значення – бути розумним; *faire cent sauts pour une prune*, метафоричне значення – дуже старатися через дрібниці; *raisin: manger les raisins et laisser les pépins*, метафоричне значення – скористатися найкращим; *avoir qn dans le raisin*, метафоричне значення – закохатися.

Одиниці цієї групи формують сталі вислови, які в свою чергу є результатом лексикалізації вільних зворотів завдяки частотному вживанні: колір плоду *rouge comme une fraise d'api*, метафоричне значення – бути червоним, як полуниця; форма та розмір плоду *être gros comme une pastèque*, метафоричне значення – мати успіх, *haut comme trois pommes à genoux*, метафоричне значення – бути дуже високим, *rond comme une pomme*, метафоричне значення – бути товстим; дії, об'єктом яких виступає той чи інший плод *presser comme un citron*, метафоричне значення – доставати когось, *aller aux fraises*, метафоричне значення – шукати тихе місце для любовних втіх. Проведене нами дослідження дозволило також встановити, що порівняльні образні звороти французької мови з компонентом - найменуванням фруктів і ягід служать джерелом образних характеристик різних явищ дійсності і можуть представляти:

- зовнішні дані людини: *être gros comme une pastèque*, *haut comme trois pommes à genoux*, *noir et sec comme un pruneau*, *avoir un teint de pêche*, *avoir des oranges sur l'étagère*, *jaune comme un citron / un coing*;

– поведінку і характер людини: *avoir des couilles comme des ananas*, *garder une pomme pour la soif*, *mi-figue mi-raisin*;

– психоемоційний стан людини: *tremblotter comme de la gelée de groseilles / de coing*, *avoir qn dans le raisin*, *avoir la banane*, *avoir la pêche*;

– інтелектуальну спроможність / неспроможність людини: *il aime mieux deux oeufs qu'une prune*;

– фізіологічні процеси людського організму: *poser un abricot / une pêche / une prune*, *changer l'eau des olives*;

– вчинки і дії людини: *apporter des oranges*, *laisser mûrir la poire*, *manger les raisins et laisser les pépins*, *glisser sur une peau de banane*;

– марні дії або працю: *gagner des dattes*, *pour des nèfles*, *travailler pour des prunes*;

– матеріальні артефакти: *cassis de lutteur / déménageur, datte en plomb*.

Отже, зазначимо, що однією зі специфічних рис арготичних фразеологізмів будь-якої тематики є наявність у них внутрішньої форми декількох образних основ. Саме цей факт і обумовлює розширення меж світу фруктових та ягідних культур, на який носії тієї чи іншої мови дивляться крізь призму фразеології.

в) тематична категорія *дерева*:

Les arbres cachent la forêt, що означає не бачити головного через безліч деталей. Джерело звороту - розповідь мандрівника Голара про те, як він, повіривши розповідям інших, думав, що Париж - велике і красиве місто. Але, коли він заявив так, над ним, пише він, посміялися, бо через масу високих будинків було не видно міста: «*La hauteur des maisons empêche de voir la ville*».

Mettre le doigt entre l'arbre et l'écorce означає втручатися в чужі справи.

Couper l'arbre pour avoir le fruit позначає вчинити нерозумно. Внутрішня форма порівняльного образного звороту містить дієслово «couper». Дія «зрубати дерево для того, щоб зібрати плоди» є нерозумною. В образній основі цього звороту лежить стереотипне уявлення про нерозумний вчинок.

Французьке стійке порівняння *droit comme un arbre* має значення дуже чесна, пряма, непідкупна людина.

Крім того, у французькій мові є порівняльний зворот, який пов'язан з мученицькою смертю *la palme du martyr*, що у метафоричному значенні означає мученицьку смерть, мученицький вінець.

Французький порівняльний зворот *se porter comme un chêne* означає відчувати себе прекрасно, мати прекрасний стан здоров'я. Фітонім *chêne* символізує відмінне здоров'я людини.

У французькій мові є порівняльні звороти з компонентом *chêne*, які означають негативні вчинки людини. Наприклад, *payer en feuilles de chêne* означає розплачуватися нічого не вартими речами, розплачуватися дрібницями.

Листок дуба символізує дрібницю. Платити листям дуба означає платити за щонебудь дрібницями. В образному підставі лежить стереотипне уявлення про такі дії людини, як розплата нічого не вартими речами.

Faire suer le chêne (дослівно: змусити потіти дуб) означає піти на мокру справу, скоїти вбивство. Арготичний вираз пов'язан з кримінальною діяльністю, нейтралізується і подається евфемістично.

Chêne – fort comme un chêne, solide comme un chêne, метафоричне значення – бути сильним.

Avoir de la sciure dans le tronc означає бути інтелектуально неспроможним, нерозумним.

Французький порівняльний зворот *sentir le sapin* означає бути при смерті, дивитися в труну. Фітонім *sapin* символізує труну. *Sentir le sapin* означає бути при смерті. В образній основі звороту лежить стереотипне уявлення людини про ситуацію, коли вона передчуває смерть або знаходиться при смерті.

Французький образний зворот *attendre sous l'orme* означає чекати у моря погоди. Вираз веде свій початок від епохи феодалізму, коли існував звичай перед входом в замок або церкву садити в'яз. На цьому місці влаштовували зібрання, розважалися, танцювали. Тут судді вершили правосуддя. Дуже часто судді довго барилися, а іноді і зовсім не були на судових засіданнях, що і призвело до виникнення цього виразу. В образній основі цього звороту *attendre sous l'orme* лежить стереотипне уявлення про бездіяльне, даремно очікування чого-небудь або кого-небудь.

Отже, фітоніми у складі образних порівнянь з деревами представляють у французькій мові такі характеристики: дії людини *mettre le doigt entre l'arbre et l'écorce*, характер *droit comme un arbre*, фізичний *fort comme un chêne* та дії людини *attendre sous l'orme*.

2.3.1.2 Метафорична модель порівняння: animal - plante (*тварина – рослина*). Друга метафорична модель утворення переносних значень фітонімічних одиниць - *тварина - рослина*. Коли флористичні метафори використовуються у сфері відображення предметів природничого світу, вони виконують номінативну і характеризуючу функції.

Так, фітонімічна лексика використовується в сфері номінації деяких тварин, як правило, найпростіших, об'єктів анатомії тварин і захворювань тварин, особливо коней. Когнітивним механізмом, що забезпечує формування переносних значень в рамках даної моделі, є концептуальна метафора. Метафоричний перенос здійснюється на основі характеристик 'форма', 'розмір', 'колір' і 'властивість' (рослин і плодів). Метафоризації піддаються елементи лексичних категорій: *дерева*: bois - "cornes" - у метафоричному значенні виступають роги тварин [ABBY Lingvo]; [Dictionary.com]; [BNC]; *анемона* - "anémone de mer" — морська анемона [CNRTL]; *овочі*: olive - "mollusque gastéropode univalve à coquille ovale" - метафорична назва молюску [CNRTL], *горіхи*: châtaigne - "oursin"- так називають морських їжаків [CNRTL], "excroissance cornée des membres de certains équidés (cheval, âne, etc.)" [CNRTL], *мари* marron - "variété de coquillage" – назва морських раків [CNRTL], *частини рослин*: cône - "escargots coniques" – так називають молюсків [CNRTL], вид – конусні [Dictionary.com], épine - "piquants d'animaux, spéc. des poissons "- риба-фугу [CNRTL].

Аналіз описаної метафоричної моделі показує, що при номінації тварин флористична метафора, безсумнівно, володіє образністю, але оцінки не висловлює, фітоніми в переносному значенні при номінації об'єктів природного світу не являються засобами оціночної категоризації.

Описані вище фітонімічні одиниці в переносному значенні осмислюються щодо концептосфери *тварина*. За визначенням словника Larousse “animal-par opposition à végétal, être vivant organisé, généralement capable de se déplacer et

n'ayant ni chlorophylle ni paroi cellulaire cellulosique” [Larousse]. Загальні властивості тварин і рослин (клітинну будову, обмін речовин) обумовлені єдністю їх походження. Однак, на відміну від рослин, тварини - гетеротрофи, тобто харчуються готовими органічними сполуками, так як не здатні синтезувати поживні речовини з неорганічних сполук [Биологический энциклопедический словарь 1986, с.130-131]. На основі аналізу дефініцій відповідних лексичних одиниць, що складають тематичну групу «назви тварин», І.В. Миронова виявляє зміст концепту *тварина*. У концепті *тварина*, як зазначає автор, актуальними для носіїв французької мови, є ознаки: розмір і якість зовнішніх ознак тварин; особливості поведінки; манера переміщення; спосіб виведення потомства; зв'язок тварин з людиною і деякі інші [Миронова 2000, с.16]. Слід також зазначити, що для справжнього дослідження важливими є також характеристики тієї або іншої тварини, що описують його як представника одного з біологічних видів. Таким чином, основними характеристиками концептосфери *тварина* є: живий організм, зовнішні ознаки тварин, анатомія тварин, взаємодія з людьми.

2.3.1.3 Метафорична модель порівняння: *artefact - plante* (артефакт – рослина). Модель *артефакт – рослина* використовуються для номінації об'єктів найчастіше на основі подібності їх зовнішніх ознак з рослинами, тобто в основі метафоричного перенесення лежать характеристики 'форма', 'розмір', 'колір'.

На основі даних характеристик здійснюється формування значень фітонімічних одиниць наступних лексичних категорій *овочі*: *onion - "dome"* [OID 1998, с.571], – у даній фітонімічній одиниці лежить метафоричне значення форми об'єкту.

Фрукти: *poire – "tout objet en forme de poire"* [CNRTL] у метафоричному значенні також виступає форма об'єкту, яка нагадує грушу, *citron – "balles*

réelle" [Dictionary.com], prune – "balle d'arme à feu, plus particulièrement de fusil" [CNRTL]- метафоричне значення військових куль;

Квіти: rose n., f. – "grand vitrail circulaire" [CNRTL]- метафоричне значення – скло округлої форми , tulipe n., m. "rosace"- форма вітражу [TV5MONDE];

Злаки: lentille n., f. - "verre arrondi, épais, permettant le passage de la lumière à l'intérieur d'un navire ", "pièce de verre ou d'une substance transparente réfringente, généralement de forme arrondie et limitée par deux surfaces courbes (ou l'une plane et l'autre courbe) метафоричне значення - лінза "[CNRTL];

Частини рослин і плодів: chalumeau n., m. - "flûte rustique faite d'un roseau percé de trous"- духовий музикальний інструмент, feuille n., f. - "objet en pierre taillée (pointe de flèche, de lance, poignard) dont la forme rappelle celle d'une feuille" - лист дерева означає предмет вирізаний з каменю, який нагадує форму листка дерева ,[CNRTL], fleur n., f. -" pellicules de moisissure qui apparaissent sur liquides" [TV5MONDE]- пліснява, яка з'являється на рідині, bulbe - "coupole en forme de bulbe"- купол , який має вигляд цибулини [CNRTL], etc.

Дерева: bois - "instruments de musique à vent" [TV5MONDE]- у метафоричному значенні для позначення музичних духових інструментів.

Відзначимо, що Ю.С. Степанов «соціальні / суспільні явища / події» також відносить до категорії *артефакт* [Степанов 1981, с.21]. Соціальні явища і події входять до однієї з основних виділених їм категорій - *речі*. На наш погляд, терміни «артефакт» і «річ» синонімічні. «Річ» за визначенням «в широкому сенсі це все, що має дійсне і самостійне (фізично або метафізично) існування, а у вузькому сенсі - є предмет неживий і пасивний, предмет зовнішнього (матеріального) світу, що знаходиться в природному стані в природі або створений працею людини» [Толковый словарь Ушакова]. «Артефакт (від лат. Artefactum - штучно зроблене) - явище, процес, предмет, властивість предмета або процесу, поява якого в спостережуваних умовах з природних причин

неможлива або малоймовірна. Поява артефакту, отже, є ознакою цілеспрямованого втручання в спостережуваний процес, або наявності якихось неврахованих факторів» [Habib 2007]. Таким чином очевидно, що дані поняття перетинаються. Ключова відмінність полягає в тому, що термін «річ» може використовуватися і для номінації неживих природних предметів природи, в той час як «артефакт» - тільки лише для номінації «штучно зробленого». Дослідження переносних значень фітонімічних одиниць показало, що фітоніми використовуються для позначення предметів штучно створених людиною. Отже, ми вважаємо, що в даному дослідженні доцільним для позначення концептосфери є вживання саме терміну «артефакт».

Зауважимо, що термін «артефакт» широко застосовується в різних областях науки, культури, філософії і в кожній з галузей має своє визначення. Так, наприклад, артефакт культури - це штучно створений об'єкт, що має знакове або символічний зміст. Артефактами культури можуть бути створені людьми предмети, речі, а також феномени духовного життя суспільства: наукові теорії, забобони, твори мистецтва та фольклор. У документалістиці артефакт являє собою шумовий елемент на документі, можливо, не створений спеціально (плями, випадкові риси) і не є частиною документа, але робить його унікальним. А артефакт в теорії мистецтва - претендент на звання художнього твору і т.д. [Hortola, Policarp 2017, с.213-225]. Ми ж при дослідженні формування переносних значень фітонімічних одиниць спираємося на загальноприйняте визначення даного терміну, виходячи з якого артефакт є предметом або явищем, яке виникло при безпосередній участі людини, тобто можемо сказати, що артефакти в деякому роді носять антропоцентричний характер. І.В. Дукальська при дослідженні англійської лінгвокультурного коду «артефакти» також зазначає, що тематика найменувань артефактів за своєю суттю антропоцентрична [Семантические и прагматические характеристики английского

лингвокультурного кода "артефакты" 2019]. Можемо виділити наступні основні характеристики концептосфери *артефакт*:

1. Предмет.
2. Явище.
3. Процес.
4. Властивість предмета або процесу.
5. Щось штучно створене людиною або при безпосередній його участі (антропоцентричність).

2.3.1.4 Метафорична модель порівняння: *concept abstrait - plante* (*абстрактне поняття – рослина*). Ще одна метафорична модель утворення переносних значень фітонімічних одиниць *абстрактне поняття– рослина*. Рослинні об'єкти відрізняються стабільністю своїх характеристик, тому вони виявляються дуже зручними зразками для вимірювання і вербалізації таких аксіологічних категорій, як форма і розмір, кількість, причинність, якість і оцінка.

Група метафор, що відображають особливості форми і розміру рослини або його частин, представляє опозицію «маленький - великий».

У французькій мові уявлення про форму й розмір передаються значеннями таких лексем, як: *pois* - "quelque chose de petit" [TV5MONDE], *poire* - "tout objet en forme de poire", etc. [CNRTL], *graine* - "ce qui est rond ou allongé" [CNRTL],

Уявлення про причини будь-якого явища формуються на базі метафоричного переосмислення концептів, пов'язаних з джерелом розвитку рослини. Найбільш наочною «причиною» появи рослини в свідомості носіїв будь-якої мови представляються коріння або насіння, що фіксується відповідними словниковими дефініціями у французькій мові - *racine* "racine principale formant pivot, beaucoup plus développée que ses ramifications" [CNRTL], *semence* "cause responsable de certains effets qui vont se développer avec le temps"

[CNRTL]. Флористичні метафори у французькій мові широко використовуються для вираження оцінки «добре - погано». У французькій мові виявлені наступні фітоніми: fleur n., f. - "éclat, jeunesse, fraîcheur", "ce qu'il y a de meilleur" [CNRTL]; rose n., f. - "manière de tailler les diamants", "agréments, plaisirs (éphémères) qu'offre la vie", etc [CNRTL].

Осмислення фітонімічних одиниць в переносному значенні, що дають уявлення про абстрактні поняття і явища, відбувається щодо концептосфер *форма, розмір, якість, кількість, причина, оцінка*.

Дослідження когнітивних моделей (метафоричних і метонімічних), за якими фітонімічні одиниці розвивають переносні значення, дозволило виявити характеристики концептів, репрезентувати назви рослин, які найчастіше лягають в основу метафоричного і метафтонімічного перенесення: 'форма', 'розмір', 'колір', 'властивість', 'будова', 'функція', 'позитивні асоціації', 'негативні асоціації', 'фаза зростання'. Також в ході аналізу було виявлено кілька фітонімічних одиниць, при формуванні переносних значень яких, в основі метафоричного перенесення лежать характеристики 'місце зростання' і 'пасивність' (зростання).

Дослідження показало, що завдяки такій когнітивній моделі, як метафора і відбувається перенос значень фітонімів з метою характеристики зовнішності людини, емоцій, професій, абстрактних явищ, форми, розміру та кольору.

В ході дослідження було виявлено чотири основних метафоричних моделі: *людина-рослина* (rose, patate і т.д.), *тварина-рослина* (cône і т.д.), *артефакт-рослина* (fleur, tulipe і т.д.), *абстрактне явище-рослина* (grain і т.д.), найбільш продуктивною з яких є перша. Аналіз фактичного матеріалу показав, що метафоризації піддаються елементи всіх виділених лексичних категорій.

Спостереження за навколишнім світом людини і її досвід викликає певні когнітивні механізми порівнянь і асоціацій, які фіксуються у мові через метафоричні утворення шляхом переносу лексичного значення. Флористична

лексика виступає благодатним мовним матеріалом для вживання у метафоричному значенні з метою іменування об'єктів різноманітних сфер життя людини, таким як зовнішність (*rose- une belle femme*), емоційний стан (*fleur bleue*) або абстрактні категорії (*fleur - éclat, jeunesse, fraîcheur*). Мабуть, причина такого глибокого проникнення флористичної метафори в свідомість корениться у далекому минулому людства, коли існував особливий вегетативний погляд на світ, тобто через призму рослин, код сприйняття дійсності, спадщиною якого ми користуємося і зараз, самі того, часом, не помічаючи.

2.3.2 Формування переносних значень фітонімів на основі метонімічних моделей

Даний підрозділ буде присвячено формуванню переносних значень фітонімів на основі метонімічних моделей.

Перш за все необхідно дати визначення метонімії. Метонімія (грец. Μετωνομία - «перейменування», від μετά - «над» і ὄνομα / ὄνυμα - «ім'я») - вид тропу, словосполучення, в якому одне слово замінюється іншим, що позначає предмет (явище), що знаходиться в тому або іншому (просторовому, тимчасовому і т. п.) зв'язку з предметом, який позначається словом, яким його замінюють. Слово, яке замінили при цьому вживається в переносному значенні [Что такое метонимия 2019].

Проведений аналіз мовного матеріалу дозволив виявити ряд метонімічних моделей, відповідно до яких і відбувається формування переносних значень фітонімів у французькій мові.

2.3.2.1 Метонімічна модель порівняння: рослина- його квітка (*plante- sa partie*). Модель *рослина- його квітка*. Дана модель може бути представлена фітонімами *bleuet, camélia* у французькій мові.

Французькі фітоніми *bleuet*, *camélia* також, крім прямих значень: *bleuet* "plante à fleurs bleues, de la famille des composées" [CNRTL], *camélia* "genre d'arbrisseau", мають метонімічне значення: "fleurs de plante" і "fleur de genre d'arbrisseau" відповідно [CNRTL]: "*On n'avait jamais vu à Marguerite d'autres fleurs que des camélias. Aussi chez Madame Barjon, sa fleuriste, avait-on fini par la surnommer la Dame aux camélias, et ce surnom lui était resté*". [CNRTL].

Фітонімічні одиниці лексичної категорії *квіти* в даному прикладі вжиті в метонімічному значенні. За допомогою цілого рослини позначається його частина, власне квіти.

2.3.2.2 Метонімічна модель порівняння: рослина- деревина цієї рослини (*plante-le bois de cette plante*). Ще одна метонімічна модель, активно функціонуюча у французькій мові, - *рослина - деревина* цієї рослини. Ця модель представлена у французькій мові фітонімами - *bambou*, *hêtre*, *chêne*, *cèdre* і т.д. Розглянемо ряд прикладів вживання даних фітонімів в метонімічному значенні.

Ses chaudes écuries embaumées de cèdre [CNRTL] - у метонімічному значенні конюшини, виготовлені з кедру.

Une salle à manger, un parquet en chêne; une armoire de chêne [CNRTL]- паркет, виготовлений з дуба.

Heureux qui, rappelant le poète champêtre, ne verse qu'un lait pur dans sa coupe de hêtre! [CNRTL] - у метонімічному значенні у цьому прикладі користуватися посудом, виготовленим з бука.

У всіх наведених прикладах за допомогою цілого позначається частина. Фітонімічні одиниці лексичної категорії *дерева* розвивають метонімічні значення за моделлю *ціле - частина*.

2.3.2.3 Метонімічна модель порівняння: рослина - місце цієї рослини (*plante-l'endroit*). Аналіз практичного матеріалу дозволив виділити ще кілька

моделей метонімічного перенесення, які ми відносимо до загальної моделі «засіб *частина 1*- мета *частина 2*», описаної Н.В. Руновою [Рунова 2006].

Однією з таких моделей метонімічного перенесення є: *рослина- місце*, яке заросле цією рослиною. Зауважимо, що дана модель в порівнянні з іншими не є високопродуктивною у французькій мові. Однак в ході аналізу мовного матеріалу були виявлені наступні приклади.

У французькій мові значення "*lieux où pousse la bruyère*" має фітонім *bruyère*, пряме значення якого "*plante de la famille des éricacées, à fleurs roses*" [CNRTL]: *Elle aime se promener dans la bruyère.*

У цьому прикладі фітонімічна одиниця, яка називає ту чи іншу рослину, використовується для позначення ділянки землі, покритого цією рослиною, тобто за допомогою найменування частини (*частина 1*) ми називаємо іншу частину (*частина 2*). В рамках даної моделі інтерпретацію отримують поодинокі лексеми категорії *трави*.

2.3.2.4 Метонімічна модель порівняння: *плід- запах цього плоду- запах взагалі*; *квітка - запах цієї квітки - запах взагалі*. Наступні, виділені в ході аналізу моделі: *le fruit - l'odeur de ce fruit - l'odeur en général; fleur – son odeur- l'odeur en général.*

Метонімічними є моделі: *плід- запах цього плоду- запах взагалі*; *квітка- запах цієї квітки- запах взагалі* (*lavande, violet, pêche, abricot, muguet, rose, robinier* і т.д.), і *плід - смак цього плоду – смак взагалі* (*pêche, abricot, cerise, fraise, melon, pomme, citron* і т.д.), які є високопродуктивними. Метонімічно осмислюються фітонімічні одиниці лексичних категорій квіти, фрукти, овочі, ягоди.

Як і в описаних вище моделях, тут одночасно відбувається два перенесення: метонімічно (*засіб частина 1*- мета *частина 2*: *плід - запах* цього плоду, *квітка- запах* цієї квітки, *плід, смак* цього плоду) і метафорично (*запах*

плоду / квітка - запах, смак плоду-смак), в результаті чого фітоніми в переносному значенні отримують осмислення щодо концептосфер *запах* і *смак*.

Розглянемо приклади, в яких переносні значення фітонімічних одиниць формуються за моделями *плід- запах цього плоду- запах взагалі*; *квітка- запах цієї квітки- запах взагалі*:

J'ai enterré mon visage dans ses cheveux: le tilleul, le thé vert, quelque chose d'âpre et de sucré de quoi tourne la tête [CNRTL].

Les notes de la pêche dans l'air de matin ont ajouté charme de son image [CNRTL].

У даному прикладі *le tilleul* та *la pêche* осмислюється щодо концептосфери *запах*.

2.3.2.5 Метонімічна модель порівняння: *плід- смак цього плоду- смак взагалі*. Метонімічна модель *le fruit- le goût de ce fruit - le goût en général* взагалі може бути проілюстрована наступними прикладами:

La pomme verte, la menthe odorante, le citron, la fraise avec les crèmes: six nouveaux goûts, vif, comme le soleil d'avril, frais, comme le souffle du printemps [CNRTL].

Il y a des glaces de pêche comme dessert [CNRTL].

За метонімічною моделлю *плід- смак цього плоду- смак* взагалі формуються переносні значення лексичних одиниць категорій фрукти, ягоди, овочі. Фітоніми в переносному значенні стають засобом репрезентації концептосфери *смак*.

Отже в ході дослідження ми виявили, що формування переносних значень фітонімічних одиниць французької мови відбувається на основі метафоричних і метонімічних моделей. В ході аналізу були виявлені такі метонімічні моделі: в рамках загальної когнітивної моделі «засіб *ціле* - мета *частина*» найбільш продуктивними є моделі: *рослина - його квітка* (*bleuet, camélia*), *рослина -*

деревина цієї рослини (*hêtre, chêne, cèdre* і т.д.). В рамках моделі «засіб *частина* 1 - мета *частина* 2» виділена модель *рослина -місце* (*bruyère*).

Рослинний світ оточує нас з самого дитинства протягом всього нашого життя, саме тому колір, смак і запах фруктів, овочів і квітів для людини є найбільш знайомими, що і визначає продуктивність виділених нами метонімічних моделей формування переносних значень фітонімічної лексики.

Дослідження метонімічних моделей формування переносних значень фітонімів показало, що метонімічному переносу піддаються елементи лексичних категорій *дерева, трави, квіти, злаки, овічв, ягоди, фрукти, горіхи, сукупність рослинних об'єктів, частини рослин* і якісні характеристики рослин. Також аналіз фактичного матеріалу дозволив визначити, що переносні значення фітонімів, що виникають в процесі концептуальної деривації, що здійснюється за метонімічними моделями, осмислюються щодо концептосфери *рослина*, оскільки переходу з однієї концептосфери в іншу не відбувається. Фітонімічні одиниці, переносні значення яких формуються по метонімічним моделям, отримують осмислення щодо базових концептосфер *колір, запах* і *смак*.

2.4 Структура знань і когнітивні механізми, що визначають осмислення фітонімів у переносному значенні

Фітонімів в переносному значенні, виступаючих засобом репрезентації оціночних знань і об'єктивації інших концептосфер, можуть осмислюватися щодо такої структури знань, як матриця. На думку М. М. Болдирева «Матриця виступає як система взаємопов'язаних когнітивних контекстів або областей концептуалізації об'єкта» [Болдырев 2012 с. 3—13]. Ядром матриці є концептосфера *рослина*, як когнітивні контексти матриці виступають концептосфери *людина, тварина, артефакт*, які в свою чергу

також носять матричний характер, і концептосфери *якість, форма, розмір, кількість, причина, оцінка, колір, смак, запах*.

Схема 1.

Когнітивна матриця, яка визначає осмислення фітонімів в переносному значенні

При осмисленні переносних значень фітонімів крім концептуальної метафори і концептуальної метонімії задіюються механізми: «перспективізація» (perspectives), «дефокусування» (défocalisation), «з'єднання» (connexion), «добудовування» (achèvement) і «розвиток» (développement). Вони дозволяють встановити або уточнити, які саме характеристики кладуться в основу

порівняння об'єкта рослинного світу і людини, речі або будь-якого іншого об'єкта або явища при використанні фітонімів в тому чи іншому контексті.

Розглянемо кілька прикладів.

"Il a regardé dans les yeux de cassis, et ne pouvait pas détourner le regard. Il était en amour avec ces yeux " [CNRTL].

Словникова дефініція фітонімів cassis - "arbrisseau ressemblant au groseillier, dont les fruits noirs" [CNRTL] передає його пряме значення. При формуванні переносного значення у концепта, який співвідноситься з даною фітонімічною одиницею, на початковому етапі перспективізується центральні і стійкі характеристики: 'arbuste', 'зовнішня будова - (buisson) схожий на агрус', 'fruit', 'колір - noir', які є центральними. Контекст вказує нам на метафоричне вживання фітонімів cassis в наведеному прикладі, а саме для позначення очей людини. Далі завдяки аналогії ми звертаємося власне до матриці *людина*, в якій активізується когнітивний контекст *анатомія* і на передній план виходить характеристика 'будова - голова, руки, ноги ...', з урахуванням мовного контексту ми добудовуємо характеристику 'частина тіла - очі'.

Потім характеристики 'arbuste ', 'зовнішня будова - (buisson) схожий на агрус', 'fruit', а також характеристика концепту *людина* 'будова - голова, руки, ноги ...' дефокусуються. Завдяки дії механізму «з'єднання» (connexion) виділені характеристики 'колір - чорний', 'частина тіла - очі' узгоджуються. А на основі інферентних і енциклопедичних знань і під впливом контексту за рахунок дії механізму «розвиток» (développement) з'являється характеристика 'форма - кругла'. Контекст вказує на почуття героя, а саме закоханість. Таким чином, відбувається зміна змісту концепту, вербалізованого фітонімом cassis. У підсумку концепт, що репрезентується лексемою cassis, включає такі характеристики, як 'колір очей - чорний', 'форма - кругла', 'викликають захоплення'. Таким чином, у наведеному контексті слово набуває оціночну, позитивну конотацію.

"Vous avez dit à plusieurs reprises que vous n'avez pas de poussée de votre aubergine dans mon cas " [CNRTL].

Фітонімічна одиниця *aubergine* має наступну словникову дефініцію: "plante dicotylédone gamopétale, à fruits en baie soit ornementaux (rouges ou blancs, ovoïdes), soit comestibles (gén. Violets, plus rarement jaunes, oblongs ou arrondis)" [CNRTL] - пряме значення. На основі даної дефініції, а також з урахуванням того, що в цьому дослідженні ми все ж розглядаємо звичайну картину світу носіїв французької мови, а не наукову, на початковому етапі формування переносного значення перспективізуються центральні, стійкі характеристики: 'рослина', 'будова - має плоди', 'колір - червоний або фіолетовий', 'форма - довгий, округлий'.

Контекстуальне оточення відправляє нас до когнітивної матриці *людина*, оскільки саме про людину і йде мова. На підставі чого можемо зробити висновок про те, що фітонім *aubergine* в наведеному прикладі має переносне, метафоричне значення. Далі в матриці *людина* відбувається активізація когнітивного контексту *анатомія*, з якого добудовуються характеристики 'людина', 'будова - голова, руки, ноги ...'. Контекст і наші енциклопедичні знання дозволяють вивести характеристику 'частина тіла - ніс'.

Потім відбувається узгодження виділених характеристик. Частина з них, а саме 'рослина', 'будова - має плоди', 'будова - голова, руки, ноги', дефокусуються. А концепт, вербалізований фітонімічною одиницею, набуває нового змісту. У змісті концепту з'являються характеристики 'ніс', 'колір - фіолетовий або червоний', 'форма - довгий, округлий', а в результаті дії механізму «розвиток» (*développement*) виникає ще одна - 'негативна конотація'. Отже, концепт, котрий репрезентував фітонім *aubergine*, в даному контексті висловлює ще й оцінку.

"Ça l'amusait cependant d'y repenser, (...) on dirait qu'on a un cinéma dans le citron" [CNRTL].

Для початку розглянемо пряме значення фітоніму *citron*: "fruit du citronnier, de forme ovoïde, de couleur jaune, de saveur acide" [CNRTL], яке дозволяє виділити наступні центральні, стійкі характеристики: 'плід', 'форма - яйцеподібний', 'колір - жовтий', 'смак - кислий'. Однак контекстуальне оточення даної фітонімічної одиниці підказує, що вжита вона в метафоричному значенні, вказуючи на частину тіла людини. Таким чином, за аналогією відбувається звернення до матриці *людина*, активізація когнітивного контексту *анатомія*, з якого запозичується характеристика 'будова - голова, руки, ноги ...'.

Далі за рахунок дії когнітивного механізму «з'єднання» виділені характеристики узгоджуються, в результаті чого характеристики 'плід', 'колір - жовтий', 'смак - кислий' дефокусуються, а концепт, що співвідноситься з фітонімів *citron*, змінює свій зміст. З'являються характеристики 'голова', 'форма - яйцеподібна', а також на основі екстралінгвістичних і енциклопедичних знань, в результаті дії механізму «розвиток» (*développement*), виникають характеристики 'негативна конотація', 'іронія'. Таким чином, в даному контексті фітонім набуває ще й оцінюючий зміст.

"*Un jeune cerf a augmenté ses premiers bois*" [CNRTL].

У наведеному прикладі фітонім *bois* отримує осмислення щодо когнітивного контексту *анатомія* матриці *тварина*. В основі метафоричного перенесення лежить центральна, стійка характеристика 'форма'. Рог молодого оленя порівнюються з зеленим деревом.

Контекстуальне оточення фітонімічної одиниці вказує на те, що в даному випадку вона використовується для позначення предмета. В результаті чого за рахунок дії когнітивного механізму «концептуальна метафора», відбувається звернення до матриці артефакт - об'єкти, створені руками людини, актуалізація когнітивного контексту (концепту) *предмети споживання*, з якого в результаті дії механізму «добудовування» (*achèvement*) запозичується характеристика - 'предмет'.

Таким чином, вищесказане свідчить про те, що звернення до когнітивної матриці і механізмів, що визначають формування переносних значень фітонімічної лексики, дозволяє встановити або уточнити, які саме характеристики кладуться в основу порівняння об'єкта рослинного світу і людини, речі або будь-якого іншого об'єкта або явища.

Отже проаналізувавши матеріал роботи ми можемо діти до висновку відносно когнітивних основ формування переносних значень фітонімів у французькій мові.

Фітонімічна лексика утворює велику тематичну групу *рослина*. Одиниці такої групи являють собою єдину лексичну систему, яку складають лексичні категорії: *дерева, чагарники, трави, ліани, квіти, злаки, овочі, фрукти, горіхи, ягоди, частини рослин, фізіологічні процеси, частини рослин, сукупність рослинних об'єктів, дії, вироблені над рослинами, якісні характеристики рослин*. Елементи всіх зазначених категорій розвивають метафоричні та метонімічні переносні значення.

Фітонімічні одиниці є засобом репрезентації концептосфери *рослина*, що представляє собою багатоаспектне знання, що об'єднує кілька когнітивних контекстів його осмислення: життєвий форми, морфологія рослин, цикли розвитку, види рослин, сукупність рослинних об'єктів, дії над рослинами.

Структура даної концептосфери може бути представлена у вигляді загальної когнітивної матриці, засобом репрезентації компонентів якої виступають фітонімічні одиниці в прямому і переносному значеннях.

Формування переносних значень фітонімічних одиниць французької мови відбувається на основі метафоричної та метонімічної моделей. В ході дослідження було виявлено чотири основних метафоричних моделі: людина-рослина (*rose, patate* і т.д.), тварина - рослина (*cône* і т.д.), артефакт-рослина (*fleur, tulipe* і т.д.), абстрактне явище - рослина (*grain* і т.д.), найбільш продуктивною з яких є перша.

Також були виявлені метонімічні моделі. В рамках загальної когнітивної моделі «засіб ціле -" мета частина». Продуктивними є моделі: рослина - її плід (concombre, fève, pois і т.д.), рослина - її квітка (acacia, bleuet, camélia і т.д.), рослина - деревина цієї рослини (hêtre, chêne, cèdre і т.д.).

У процесі концептуальної деривації відбувається вторинна концептуалізація і перекатегоризація концептів, вербалізованих фітонімічними одиницями в прямому значенні, в результаті чого змінюється їх зміст, з'являються переносні значення. В ході дослідження фактичного матеріалу було встановлено, що фітоніми в переносному значенні отримують осмислення відносно концептосфер людина, тварина, артефакти, форма, розмір, колір, смак, запах, якість, кількість, оцінка і власне рослина. Фітоніми в переносному значенні виступають засобом репрезентації оціночних знань про людину.

Формування переносних значень фітонімів здійснюється на основі когнітивних моделей за рахунок дії механізмів концептуальної деривації «перспективізація» (perspectives), «дефокусування» (défocalisation), «з'єднання» (connexion), «добудовування» (achèvement) і «розвиток» (développement), а також «концептуальна метафора» і «концептуальна метонімія». Перераховані когнітивні механізми дозволяють визначити, на на основі яких саме характеристик концептів, що співвідносяться з фітонімічними одиницями, відбувається метафоричний, метонімічний переноси, тобто формування переносного значення. Формування переносних значень фітонімічної лексики здійснюється за допомогою перерахованих вище когнітивних механізмів, а також з урахуванням інформації, що передається контекстом.

ВИСНОВКИ

У даній роботі нами було розглянуто аналіз поглядів на метафору як на когнітивний феномен, який дозволив виявити можливість і важливість вивчення метафори як ключа до розуміння основ мислення і процесів створення бачення світу. У сучасній науці метафора розглядається як механізм мислення, що дозволяє представити одну концептуальну сферу- область мети метафоричного перенесення в термінах іншої концептуальної сфери- області джерела метафоричного перенесення [Лакофф, Джонсон, 2004].

У ході дослідження встановлено, що фітонімічна лексика французької мови представляє собою лексичну систему, до якої входить ряд лексичних категорій: дерева, чагарники, трави, ліани, квіти, злаки, овочі, фрукти, горіхи, ягоди, частини рослин, фізіологічні процеси, частини рослин, сукупність рослинних об'єктів, дії, вироблені над рослинами, якісні характеристики рослин.

Фітонімічна лексика виступає засобом репрезентації концептосфери *рослина*, що має інтегративний характер. На основі аналізу фітонімічних одиниць були виявлені центральні і стійкі характеристики даної концептосфери: 'живий організм, який має різні життєві форми і види', 'будова - корінь, стебло (стовбур), листя, плоди', 'особливості харчування', а також ті характеристики, які можуть розглядатися як стійкі або мінливі в залежності від їх ролі в забезпеченні цілісності концепту, який репрезентований фітонімічними одиницями, які позначають конкретну рослину: 'форма', 'розмір', 'колір', 'будова' (плодів), 'властивість' (рослин і плодів), 'функція', 'фаза зростання'. До числа мінливих характеристик відносяться 'позитивні асоціації', 'негативні асоціації', 'місце зростання'. Структура концептосфери *рослина* може бути представлена загальною когнітивною матрицею, яка об'єднує такі когнітивні контексти: життєві форми, морфологія рослин, цикли розвитку, види рослин, сукупність рослинних об'єктів, дії над рослинами, в рамках яких і відбувається осмислення фітонімічних одиниць в прямому і переносному значеннях.

Проведене дослідження підтвердило, що формування переносних значень фітонімів в сучасній французькій мові здійснюється на основі певних когнітивних моделей за рахунок дії когнітивних механізмів: «концептуальна метафора», «концептуальна метонімія», «перспективізація», «дефокусування», «з'єднання», «добудовування» і «розвиток». Важливу роль в процесі формування переносних значень фітонімічної лексики, особливо незакріпленої в словниках, грає мовної контекст. Знання, співвідносе з фітонімічною одиницею, розглядається як концепт, що складається з ряду характеристик, що володіють певними властивостями, серед яких при аналізі враховувалися центральність і стійкість / мінливість.

Розумовим процесом, що забезпечує формування переносних значень фітонімічних одиниць є концептуальна деривація. Дослідження когнітивних основ формування переносних значень фітонімів дозволило виявити ряд когнітивних моделей (метафоричних і метонімічних), на основі яких власне і здійснюється цей процес. Основними когнітивними моделями, виявленими і описаними в даній роботі, є:

1) метафоричні моделі: людина-рослина (*rose, patate* і т.д.), тварина - рослина (*cône* і т.д.), артефакт-рослина (*fleur, tulipe* і т.д.), абстрактне явище - рослина;

2) метонімічні моделі рослина - її плід (*concombre, fève, pois* і т.д.), рослина - її квітка (*acacia, bleuet, camélia* і т.д.), рослина - деревина цієї рослини (*hêtre, chêne, cèdre* і т.д.).

Механізми концептуальної деривації: «перспективізація», «дефокусування», «з'єднання», «добудовування», «розвиток», «концептуальна метафора», «концептуальна метонімія», які беруть участь у формуванні переносних значень, допомагають визначити, які саме когнітивні контексти активізуються при метафоричному, метонімічному перенесенні і уточнити характеристики, що виступають в якості основи цих переносів.

Було встановлено, що в процесі концептуальної деривації відбувається вторинна концептуалізація і категоризація концептів, вербалізованих фітонімічними одиницями. Концепти, співвідносні з фітонімами в прямому значенні, за рахунок дії когнітивних моделей і механізмів, модифікуються, змінюється їх зміст. Осмислення фітонімічних одиниць, які репрезентують знання, здійснюється за рахунок звернення до концептосфер людина, артефакт, тварина, форма, розмір, колір, смак, запах, якість, кількість, причина, оцінка, а також рослина. Фітоніми, які отримують осмислення щодо концептосфери людина, найчастіше виступають засобом репрезентації оціночного знання.

Перспективним є подальше дослідження переносних значень фітонімічних одиниць з акцентом на аналізі історичних закономірностей розвитку переносних значень фітонімів, а також розгляд національної специфіки формування переносних значень фітонімів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арутюнова Н. Д. Метафора. *Лингвистический энциклопедический словарь*. М.: Советская энциклопедия, 1990. С.296-297.
2. Баранов А.Н. Дескрипторная теория метафоры и типология метафорических моделей. Мат-лы междунар. конф. диалог 2003. М., 2003. URL: www.dialog-21.ru/Archive/2003/Baranov.html. (дата звернення: 16.12.2019).
3. Баранов А.Н. О типах сочетаемости метафорических моделей. А.Н. Баранов. *Вопросы языкознания*. 2003. № 2. С. 73–101.
4. Белова М.А. Метафорическое моделирование понятия “политика” в американской и украинской прессе. М.А. Белова. *Вісник ХНУ*. 2003. № 609. С. 73–76.
5. Белозьорова Ю.С. Когнітивно-дискурсивна концептуалізація часу в сучасній німецькій мові: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Ю.С. Белозьорова. Запоріжжя, 2004. 229 с.
6. Блек М. Метафора. *Теория метафоры*, пер. М. А. Дмитриевской. М., 1990. С. 153-172.
7. Болдырев, Н. Н. Категориальная система языка. *Когнитивные исследования языка*. Вып. X. Категоризация мира в языке: колл. моногр. М.; Тамбов, 2012. С. 17–120.
8. Болдырев. Н.Н. Когнитивные исследования языка. Вып. X. Категоризация в языке: коллектив, монография / гл. ред. Серии Н.Н.Болдырев. М. Тамбов, 2012. 118 с.
9. Болдырев Н.Н., Алпатов.В.В. Когнитивно-матричный анализ английских христианских топонимов. *Вопросы когнитивной лингвистики*. Тамбов, 2008. №4. С. 5 - 14.
10. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика: Курс лекций по английской филологии. Тамбов, 2001. 8 с.

11. Болдырев Н.Н. Языковые категории как формат знания. *Вопросы когнитивной лингвистики*. Тамбов, 2006. № 2. С. 5 - 22.
12. Гак В.Г. Метафора: универсальное и специфическое. *Метафора в языке и тексте*. М., 1988. С. 26-52.
13. Глазунова О.И. Логика метафорических преобразований. О.И. Глазунова. СПб., 2000. 190 с.
14. Демьянков В.З. Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода. *Вопросы языкознания*. 1994. № 4. С.304
15. Денисов П.Н. Лексика русского языка и принципы ее описания. М.: Русский язык, 1980. 160 с.
16. Життєві форми рослин. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Життєві_форми_рослин (дата звернення: 16.12.2019).
17. Життєвий цикл. Словник – довідник з екології: навч.-метод. посіб. уклад. О. Г. Лановенко, О. О. Остапішина. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2013. 86 с.
18. Кассирер, Э. Сила метафоры. Теория метафоры; общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной. М.: Прогресс, 1990. С. 32-42.
19. Колшанский, Геннадий Владимирович. Объективная картина мира в познании и языке / отв. ред. А. М. Шахнарович. Изд. 5-е. Москва: ЛИБРОКОМ, 2013. 120 с.
20. Концепт «жизнь» как социокультурная составляющая концептосферы современного русского языка. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontsept-zhizn-kak-sotsiokulturnaya-sostavlyayuschaya-kontseptosfery-sovremennogo-russkogo-yazyka>. (дата обращения: 25.12.2019).

21. Кубрякова Е. С. Концепт. *Концептуализация*. Е. С. Кубрякова. Краткий словарь когнитивных терминов. М.: Филологическ. ф–т МГУ, 1996. С. 90–94.
22. Кубрякова Е.С. Начальные этапы становления когнитивизма: лингвистика - психология - когнитивная наука. *Вопросы языкознания*. 1994. № 4. С.34
23. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем. М.: УРСС Эдиториал, 2004. 256 с.
24. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка. *Изв. РАН – СЛЯ*. 1993, №1. С. 3-9.
25. МакКормак Э. Когнитивная теория метафоры. Теория метафоры. М.: Прогресс, 1990. 134 с.
26. Минский М. Фреймы для представления знаний М. Мир, 1979. 80 с.
27. Миронова И.В. Микросистема зооцентрических обозначений человека и его действий в современном английском языке: Дисс... канд. филол. наук: 10.02.04. -Германские языки. Тамбов, 2000. 175 с.
28. Мосякин С. Л. Вид и видообразование у растений: фитоэйдологические взгляды М. В. Клокова и современность. Киев, Институт ботаники им. Н. Г. Холодного НАН Украины, 2008. 72 с.
29. Мусаева Ольга Игоревна. Флористическая метафора как фрагмент национальной картины мира: На материале русского и испанского языков: диссертация ... кандидата филологических наук: 10.02.19. Воронеж, 2005. 203 с.
30. Нечитайло В. А., Кучерява Л. Ф. Ботаніка. Вищі рослини. Київ: Фітосоціоцентр, 2005. 432 с.
31. Никитин М.В. Курс лингвистической семантики: учебное пособие для студентов, аспирантов и преподавателей лингвистических дисциплин в школах, лицеях колледжах и вузах. СПб.: Научный центр проблем диалога, 1996. 760 с.

32. Об истине и лжи во вненравственном смысле. URL: <http://www.nietzsche.ru/works/other/about-istina/> (дата обращения: 10.12.2019).
33. Попова, З.Д. Язык и национальная картина мира. З.Д. Попова, И.А. Стернин. Изд. 4-е, стер. Москва; Берлин: Директ-Медиа, 2015. 101 с. URL: <http://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=375681> (дата обращения: 25.12.2019).
34. Постовалова В. И. Картина мира в жизнедеятельности человека. *Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира*. М.: Наука, 1988. С. 8-69.
35. Природные ресурсы URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Природные_ресурсы (дата звернения: 13.12.2019).
36. Рунова Н.В. Когнитивные основы образования новых метонимических значений существительных (на материале английского языка): Дисс... канд. филол. наук: 10.02.04. -Германские языки. Калининград, 2006. 247 с.
37. Рыжкова Е.В. Метафора флористического круга в английском языке: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Германские языки. -Санкт-Петербург, 2001. 200 с.
38. Садыкова А.Г., Мингазова Р.Р. Функционирование фитоморфной метафоры в художественном дискурсе французского и татарского языков. *Современные проблемы науки и образования*. 2013. № 6. С.1-2. URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=11366> (дата звернения: 25.12.2019).
39. Семантические и прагматические характеристики английского лингвокультурного кода "артефакты". URL: <https://www.dissercat.com/content/semanticheskie-i-pragmaticheskie->

- karakteristiki-angliiskogo-lingvokulturnogo-koda-artefakty (дата звернення: 20.12.2019).
40. Ситьков В.В. Современные политические концепты в метафорическом поле дискурса. В.В. Ситьков. *Нова філологія*. 2002. № 4 (15). С. 12–20.
41. Степанов Ю.С. Имена. Предикаты. Предложения: Семиологическая грамматика. М: Наука, 1981. 360 с.
42. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. В. Н. Телия. М.: Наука, 1986. 141 с.
43. Телия В.Н. Метафора как модель смыслопроизводства и ее экспрессивно-оценочная функция. *Метафора в языке и тексте*. М.: Наука, 1988. С. 26-52.
44. Филин Ф.П. О лексико-семантических группах слов. *Очерки по теории языкознания*. М.: Наука, 1982. С. 227 - 239.
45. Что такое метонимия? Примеры. URL: <https://russkiiyazyk.ru/leksika/metonimiya.html> (дата звернення: 15.12.2019).
46. Чудинов А.П. Россия в метафорическом зеркале: когнитивное исследование политической метафоры (1991–2000) URL: <http://www.philology.ru/linguistics2/chudinov-01.htm>. (дата звернення: 13.12.2019).
47. Шехтман Н.А. Системность лексики и семантики словаря. Куйбышев: КГПИ им. В.В. Куйбышева, 1988. 84 с.
48. Шмелёв Д.Н. Проблемы семантического анализа лексики. М.: Наука, 1973. 280 с.
49. Habib, Laurence, and Line Wittek (2007). The portfolio as artifact and actor. *Mind, Culture and Activity*, Vol. 14, No. 4, P. 266-282.
50. Hortolà, Policarp (2017). “From antiquities to memorabilia: a standardised terminology for ancestral artefacts according to manufacture date”. *Studia Antiqua et Archaeologica*. 23 (2): P. 213–225.

51. Jamieson K.H. The Metaphoric Cluster in the Rhetoric of Pope Paul VI and Edmund G. Brown, Jr. *Quarterly Journal of Speech*. 1980. Vol. 66. P.32.
52. Jaynes J. The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind, B/N-Y: Houghton Mifflin. Mariner Books, 2000. 469 p.
53. Jung Carl Gustav. Psychological Types. 1921. Карл Густав Юнг. Психологические типы. Перевод: София Лорие под редакцией В. Зеленского. СПб.:Ренессанс, 2001. URL:
<https://gtmarket.ru/laboratory/basis/4132/4146> (дата звернення: 12.12.2011).
54. Lakoff G. The Contemporary Theory of Metaphor. *Metaphor and Thought*. / ed. A. Ortony. Cambridge: Cambridge University Press, 1993. 203 p.
55. Lakoff G. The Invariance Hypothesis: Is Abstract Reason Based on Image Schemata? *Cognitive Linguistics*, 1990. Vol. 1.3. P. 41-73.
56. Osborn M. Archetypal Metaphor in Rhetoric: The Light-Dark Family. *Quarterly Journal of Speech*. 1967. Vol. 53. P. 115-126.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

57. Биологический энциклопедический словарь / глав. ред. М. С. Гиляров. М.: Советская энциклопедия, 1986. 831 с.
58. Толковый словарь Ушакова. URL: <http://feb-web.ru/feb/ushakov/ush-abc/default.asp> (дата звернення: 10.12.2019).
59. ABBYY Lingvo Live URL: <https://www.lingvolive.com/ru-ru> (дата звернення: 9.12.2019).
60. British National Corpus (BNC). URL: <https://www.english-corpora.org/bnc/> (дата звернення: 10.12.2019).
61. Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales (CNRTL) URL: <https://www.cnrtl.fr> (дата звернення: 15.12.2019).
62. Dictionary.com URL: <https://www.dictionary.com> (дата звернення: 16.12.2019).

63. TV5MONDE URL: <https://langue-francaise.tv5monde.com/decouvrir/dictionnaire> (дата звернення : 16.12.2019).
64. LAROUSSE URL: <https://www.larousse.fr> (дата звернення: 17.12.2019).
65. Le Réseau D'Association De Mots. URL: <https://wordassociations.net/fr/> (дата звернення: 15.12.2019).

RÉSUMÉ

Le sujet de notre recherche est processus mentaux qui déterminent la formation du sens figuré des unités phytonymiques, des modèles cognitifs et des mécanismes de leur construction.

L'objet d'étude sont des unités phytonymiques qui développent activement des sens figurés dans la langue française.

L'objectif principal est d'identifier les bases cognitives de la formation de sens figuré du vocabulaire phytonymique, ce qui implique la détection de modèles cognitifs et de mécanismes qui fournissent la formation de nouvelles sens.

L'étude a révélé que le vocabulaire phytonymique de la langue française est un système lexical, qui comprend un certain nombre de catégories lexicales: arbres, arbustes, herbes, plantes grimpantes, fleurs, céréales, légumes, fruits, noix, parties de plantes, processus physiologiques, parties de plantes , ensemble d'objets végétaux, actions produites sur les plantes, caractéristiques qualitatives des plantes.

Le vocabulaire phytonymique est un moyen de représenter la conceptosphère d'une plante intégrative.

La structure de la conceptosphère d'une plante peut être représentée par une matrice cognitive commune qui intègre les contextes cognitifs suivants: formes de vie, morphologie végétale, cycles de développement, types de plantes, une collection d'objets végétaux, actions sur les plantes, au sein desquelles la compréhension des unités phytonymiques se produit au sens direct et au sens figuré .

La recherche a confirmé que la formation des sens figuré des phytonymes dans la langue française moderne est basée sur certains modèles cognitifs dus à l'action des mécanismes cognitifs: "métaphore conceptuelle", "métonymie conceptuelle", "perspective", "défocalisation", "connexion", "achèvement" et "développement". Le contexte linguistique joue un rôle important dans le processus de formation des sens figurés du lexique phytonymique, en particulier dans le vocabulaire. Les connaissances corrélées à l'unité phytonymique sont considérées comme un concept

composé d'un certain nombre de caractéristiques possédant certaines propriétés, parmi lesquelles la centralité et la stabilité / variabilité ont été prises en compte dans l'analyse.

***Mots-clés:** la conceptosphère, le groupe thématique, la métaphore cognitive, le modèle cognitif, la matrice cognitive, le phytonyme.*

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Бригадиренко Валентина Юріївна, студентка 2 курсу,
форми навчання денного, факультету іноземної філології,
спеціальність філологія, адреса _____ електронної
пошти natashabrigadirenko@gmail.com,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему
« Когнітивний аспект метафоризації назв рослин у французькій мові »
відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що
визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких
ознайомлена;
- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є
ідентичною її друкованій версії;
- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної
доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-
системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____

Підпис _____

ПІБ (студент)

RÉSUMÉ

Le sujet de notre recherche est processus mentaux qui déterminent la formation du sens figuré des unités phytonymiques, des modèles cognitifs et des mécanismes de leur construction.

L'objet d'étude sont des unités phytonymiques qui développent activement des sens figurés dans la langue française.

L'objectif principal est d'identifier les bases cognitives de la formation de sens figuré du vocabulaire phytonymique, ce qui implique la détection de modèles cognitifs et de mécanismes qui fournissent la formation de nouvelles sens.

L'étude a révélé que le vocabulaire phytonymique de la langue française est un système lexical, qui comprend un certain nombre de catégories lexicales: arbres, arbustes, herbes, plantes grimpantes, fleurs, céréales, légumes, fruits, noix, parties de plantes, processus physiologiques, parties de plantes , ensemble d'objets végétaux, actions produites sur les plantes, caractéristiques qualitatives des plantes.

Le vocabulaire phytonymique est un moyen de représenter la conceptosphère d'une plante intégrative.

La structure de la conceptosphère d'une plante peut être représentée par une matrice cognitive commune qui intègre les contextes cognitifs suivants: formes de vie, morphologie végétale, cycles de développement, types de plantes, une collection d'objets végétaux, actions sur les plantes, au sein desquelles la compréhension des unités phytonymiques se produit au sens direct et au sens figuré .

La recherche a confirmé que la formation des sens figuré des phytonymes dans la langue française moderne est basée sur certains modèles cognitifs dus à l'action des mécanismes cognitifs: "métaphore conceptuelle", "métonymie conceptuelle", "perspective", "défocalisation", "connexion", "achèvement" et "développement". Le contexte linguistique joue un rôle important dans le processus de formation des sens figurés du lexique phytonymique, en particulier dans le vocabulaire. Les connaissances corrélées à l'unité phytonymique sont considérées comme un concept

composé d'un certain nombre de caractéristiques possédant certaines propriétés, parmi lesquelles la centralité et la stabilité / variabilité ont été prises en compte dans l'analyse.

***Mots-clés:** la conceptosphère, le groupe thématique, la métaphore cognitive, le modèle cognitif, la matrice cognitive, le phytonyme.*

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Бригадиренко Валентина Юріївна, студентка 2 курсу,
форми навчання денного, факультету іноземної філології,
спеціальність філологія, адреса _____ електронної
пошти natashabrigadirenko@gmail.com,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему
« Когнітивний аспект метафоризації назв рослин у французькій мові »
відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що
визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких
ознайомлена;
- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є
ідентичною її друкованій версії;
- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної
доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-
системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____

Підпис _____

ПІБ (студент)